

TÜRKİYE’NİN TURİZM POLİTİKALARINA 1960 ASKERİ DARBESİNİN ETKİSİ

Nail HOŞCAN ¹

Öz

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanmış ilk darbe olan 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin öncesinde ve sonrasında turizmle ilgili yapılan yasal düzenlemeler ve uygulanan politikalar incelenerek; Türk turizmine olan yansımaları değerlendirilmiştir. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasında Türkiye, üyeleri askerlerden oluşmuş Milli Birlik Komitesi hükümetiyle yönetilmeye başlanmıştır. Dünyada darbe geleneği olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de istikrarsızlık, güven kaybı, seyahat kısıtlamaları, yatırımların azalması ve imaj sorunu gibi faktörler turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir. Ancak 1960’lı yılların Türkiye’sinde öncelikli gündem maddesi olan kalkınmayla doğrudan ilişkisi bulunan turizm sektörünün geliştirilmesiyle birçok sorunun çözüme kavuşturulması hedeflenmiştir. Çözülmesi gereken, işsizlik ve döviz girdisi sorunları turizme öncelik verilmesinin gerekçesi olmuştur. Gürsel Hükümetleri Dönemi’nde -ki yalnızca 17 ay sürmüştür- turizmde niceliksel artış olmamasına karşın, turizmin devlet örgütü içinde yerini almasına öncülük edilmiştir. Özellikle Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulması, 1961 Anayasası ve yasal düzenlemelerle birlikte Türkiye’nin turizm politikaları yeniden biçimlendirilmiş ve sektör yeniden canlanma sürecine girmiştir. Bu çalışmada, kronolojiye özen gösterilmiş ve analitik bir yaklaşım benimsenmiştir. Aynı zamanda bir turizm tarihi çalışması niteliğinde olan araştırma kapsamında, literatür incelemesinin yanı sıra yasal düzenlemelerin metinleri, hükümet programları, komisyon raporları, parlamento konuşmaları ve meclis tutanakları kaynak olarak kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler : 1960 Askeri Darbesi, Milli Birlik Komitesi, Turizm Politikası, Türkiye

JEL Sınıflandırması : Z32, H12.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mudurnu MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, nailhoscan@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3669-6532

Atıf/Citation (APA 6):

Hoşcan, N. (2024). Türkiye’nin turizm politikalarına 1960 askeri darbesinin etkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 562–586. <http://doi.org/10.25287/ohuiibf.1428869>.

THE IMPACT OF THE 1960 MILITARY COUP ON TURKISH TOURISM POLICY

Abstract

In this study, the legal regulations and policies related to tourism before and after the military coup of 27 May 1960, the first military coup in the history of the Republic of Turkey, are examined and their reflections on Turkish tourism are evaluated. After the 27 May 1960 military coup, Turkey started to be governed by the National Unity Committee government whose members were composed of soldiers. Factors such as instability, loss of confidence, travel restrictions, decreased investments and image problems had a negative impact on the tourism sector in Turkey as in countries with a coup tradition in the world. However, many problems were aimed to be solved by developing the tourism sector, which was directly related to development, which was a priority agenda item in Turkey in the 1960s. The problems of unemployment and foreign exchange inflow that needed to be solved were the reasons for prioritising tourism. Although there was no quantitative increase in tourism during the Gürsel Government Period, which lasted only 17 months, tourism was pioneered to take its place within the state organisation. Especially with the establishment of the State Planning Organisation, the 1961 Constitution and legal regulations, Turkey's tourism policies were reshaped and the sector entered a process of revival. In this study, attention has been paid to chronology and an analytical approach has been adopted. Within the scope of the research, which is also a tourism history study, the texts of legal regulations, government programmes, commission reports, parliamentary speeches and parliamentary minutes were used as sources in addition to the literature review.

Keywords : 1960 Military Coup, National Unity Committee, Tourism Policy, Turkey.

JEL Classification : Z32, H12.

GİRİŞ

Günümüzde, turizm sektörünün, diğer birçok sektöre oranla daha yüksek katma değer üretmesi, ödemeler dengesine olumlu katkı sağlaması, istihdam oluşturması, yüksek gelir elde etmesi, altyapı ve üstyapı yatırımlarına olumlu etkilerde bulunması ve diğer ekonomik sektörler üzerindeki katkılarından dolayı, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde önemli yeri vardır (Afşar, 2002, s. 147). Dünya ticaret hacmindeki artış, gelişmekte olan ülkelerin endüstriyel faaliyetleri için enerji, teknoloji ve ham madde ithalatının artmasına yol açmıştır. Ancak bu artış, dış ticaret açığı sorununun temel nedenlerinden biri olmuştur. Genellikle ithalat giderlerinin olumsuz etkisiyle cari açık veren Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler, bu açığın kapatılmasında hizmetler sektöründen ve özellikle dış aktif turizm dengesinden yararlanmaktadır (Yapar Saçık, Akar, & Gülmez, 2019, s. 56). Turizm, bu bağlamda, yalnızca ekonomik büyümeye katkıda bulunmakla kalmayıp aynı zamanda dış ticaret açıklarının kapatılmasında kritik bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır.

Ekonomik faaliyet içerisindeki sektörler, kendi karakteristiklerine göre farklı etkilere farklı duyarlılıklar göstermektedir. Turizmin başta savaş, hırsızlık olayları ve terör olmak üzere, toplumsal anarşi, hükümet darbeleri gibi politik ve sosyal krizlere karşı kırılgan bir yapısı vardır (Coşgun & Alkan, 2020, s. 43). Dünyada darbe geleneği olan ülkelerde istikrarsızlık, güven kaybı, seyahat kısıtlamaları, yatırımların azalması ve imaj sorunu gibi faktörler turizm sektörünün büyümesini engellemiştir. Türkiye, zengin doğal ve kültürel alansal varlıklarıyla turizm potansiyeli olan bir ülkedir. Ancak Türkiye turizmi, yaşanan siyasal olaylar, iç karışıklıklar ve askeri darbeler nedeniyle zaman zaman zorluklarla karşılaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda etkin bir rolü olan askerler dolayısıyla Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), kendini devletin ve devlet anlayışının temeli olan Atatürk İlke ve Devrimleri'nin koruyucusu olarak görmeye başlamış, çok partili siyasal sisteme geçilmesi sonrasında TSK, özellikle siyasete müdahale etmeye başlamıştır. Siyasal sisteme yapılan müdahaleler 27 Mayıs 1960 darbesiyle başlamış ve bu darbenin ardından kurumsal yapıda ve mevzuatta yapılan değişikliklerle TSK'nın devlet sistemi üzerindeki vesayeti kurulmuştur (Akıncı, 2014, s. 58). Türk siyasal tarihinde, darbeler ve askeri vesayet sisteminin kurulması neredeyse bir geleneğe dönüşmüştür.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin sonrasında iktidardaki Demokrat Parti (DP) hükümetinin yerine dönemin anayasa hukukçularının önerisiyle 30 Mayıs 1960 tarihinde kurulan Millî Birlik Komitesi (MBK) hükümetleri 15 Ekim 1961 tarihindeki genel seçime dek ülkeyi yönetmiştir. MBK dönemi ekonomi politikaları ve turizm uygulamaları incelendiğinde, dönem sonrasında turizmin hangi yöne evrileceği yönünde ipuçları bulmak olasıdır. Sonuçta ülkelerin turizm politikalarının ana belirleyicisi genel ekonomi politikalarıdır. Bu dönemde turizmin gelişmesi için kritik önemi olan başta Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kurulmasıyla planlı kalkınma dönemine geçiş, 1961 Anayasası'nın kabulü ve Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı faaliyetleri, yasal ve yönetsel düzenlemeler olmuştur.

Bu araştırma, bir keşfedici araştırma niteliğindedir. Görece az çalışılan konuları keşfetmek, yeni konuları incelemek veya daha sonra yapılması planlanan araştırmaya bir hazırlık için keşfedici araştırmalar yapılmaktadır (Stebbins, 2001, s. 9-12). Bu çalışmada, kronolojiye özen gösterilmiş ve analitik bir yaklaşım benimsenmiştir. Aynı zamanda bir turizm tarihi çalışması niteliğinde olan bu araştırma kapsamında, literatür incelemesinin yanı sıra yasal düzenlemelerin metinleri, hükümet programları, komisyon raporları, parlamento konuşmaları ve meclis tutanakları kaynak olarak kullanılmıştır.

I. 1950'Lİ YILLAR VE TÜRKİYE TURİZMİ

Bir yandan dünyanın siyasal konjonktürünün dalgalı ve savaşlar arası döneme denk gelmesiyle turizm hareketleri dünya genelinde azalmış; öte yandan da genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yurt içinde ve yurt dışında çözülmesi gereken sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlarının olması, 1923-1950 yılları arasında, turizmle ilgili çalışmaların yeterince yapılamamasına yol açmıştır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2010, s. 111).

Dünya genelinde ekonomik gelişme ve büyümedeki rolünden dolayı 1950-1960 yılları arasında turizm önemli bir sektör olarak benimsenmeye başlanmıştır. Bu dönemde ekonomi politikaları açısından liberal, siyasal açıdan muhafazakâr olan DP Hükümetleri iktidardadır; Türkiye'nin ekonomik yapısında ve Türk dış politikasında keskin dönüşümler hedeflemiştir. DP Hükümetlerinin iktidarda olduğu 10 yıllık süreçte, 1954 yılında genel seçim, 1957 yılında Türkiye'nin ilk erken genel seçimi yapılmış; farklı nedenlerle beş ayrı hükümet kurulmuş ve DP iktidarı, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'yle sonlandırılmıştır. Her bir hükümetin programının farklı olmasından dolayı, DP'nin temel ekonomi anlayışı paralelinde biçimlenen Turizm politikalarında, dönemlere göre konjonktürel değişiklikler göstermiştir. Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Menderes Hükümetleri döneminde turizm hükümet programlarında yer bulamamış, Beşinci Menderes Hükümeti döneminde hükümet programında ilk kez yer almıştır (Neziroğlu & Yılmaz, 2013, s. 750-760, 920-929, 1088-1094, 1088-1094, 1210). Hükümet programlarında yer almamasına karşın DP iktidarının ilk yıllarında, siyasetçilerin açıklamalarında, basın haberlerinde ve aydınların konuşmalarında ülkenin geleceği için turizmin geliştirilmesi oldukça önemsenmiş ve sıkça "*turizm davası*" söylemi kullanılmıştır.

DP Hükümetleri döneminde hızlı kalkınma için kamu harcamaları kamu gelirlerinin çok üzerinde gerçekleşmiş ve büyük bir oranda açık verilmiştir. Bu dönemde, bir yandan sıkı finans ve para politikaları bırakılmış, tam da Keynesyen ekonomi teorisine paralel biçimde açık bütçe politikası uygulanmış, genişlemeci finansal politikaya ek olarak genişlemeci para politikasına geçilmiş, tarım kesiminin desteklenmesinde piyasa yapısını bozucu uygulamalara gidilmiştir. Kamu harcamalarının dağılımına bakıldığında, özellikle altyapı yatırımlarının, Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) aracılığıyla gerçekleştirilen piyasa koşullarının rasyonalitesine uymayan destekleme alımlarının ve KİT'lerin işletme zararlarının etkisi görülmektedir. KİT'lerin işletme zararlarının bir kısmı doğrudan Merkez Bankası kredileriyle karşılanmış, bir kısmı devlet bütçesinden ödenmiştir. Hal böyleyken yeni KİT'ler ve kamu kuruluşları kurulmaktan da geri kalınmamıştır (Takım, 2012, s. 182; Yılmaz H. , 2016, s. 206; Çalık, 2012, s. 190-191). Ulaştırma ve turizm alanında faaliyet gösteren KİT'ler de özellikle 1954 yılından sonrasında yeniden yapılandırılmış veya kurulmuştur. Bu KİT'ler arasında, Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı (10 Ağustos 1951); T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi (22 Temmuz 1953); T.C. Turizm Bankası AŞ'ye (10 Mayıs 1960) dönüştürülen Türk Turizm Bankası AŞ (23 Haziran 1955),

Türk Hava Yolları AO (21 Mayıs 1955), Devlet Hava Meydanları İşletmesi (28 Şubat 1956) yer almaktadır.

Ekonomik destekler ve yasal düzenlemelerle birlikte DP Hükûmetleri Dönemi, Türkiye'de turizmin kurumsallaştırılmaya ve geliştirilmeye çalışıldığı bir dönem olmuştur. Türkiye'de turizm alanındaki ilk kanun olarak kabul edilen 5647 sayılı Turizm Müesseseleri Teşvik Kanunu'nun 1950 yılında, Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu'nun 1953 yılında çıkarılması; Türkiye Turizm Bankası'nın 1955 yılında ve özellikle Basın-Yayın ve Turizm Vekâleti'inin (Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı-BYTB) 1957 yılında kurulmasıyla turizm politikaları kurumsallaşmaya başlamıştır. Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün (BYTGM) 1957 yılına dek ve BYTB'nin 1957 yılından sonra gerçekleştirdiği tanıtım ve propaganda faaliyetleri, uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin tanınırlığını ve bilinirliğini artırmış, bazı ülkelerin Ankara ve İstanbul'da tanıtım ofisleri açmasını sağlamıştır. Böylelikle turizm endüstrisinin gereksinimi olan yasal altyapının ve kurumsal organizasyonun geliştirilmesi; turizm konusunda bir farkındalık oluşması ve uluslararası turizm ilişkilerinin koordineli olarak kurulması sağlanmıştır (Coşgun & Alkan, 2020, s. 42; Çiftçi, 2019, s. 40; Oktayer, Susam, & Çak, 2007, s. 42).

Bu dönemde yeni konaklama işletmeleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Yapımına 20 Ekim 1952 tarihinde başlanan kısmen Marshall planıyla fonlanan T.C. Emekli Sandığı'na yaptırılan İstanbul Hilton Otel 21 Nisan 1955 tarihinde tamamlanarak işletmeye açılmıştır. Yine bu süreçte 16 Ocak 1956 tarihinde Divan Otel, 17 Temmuz 1958 tarihinde Çınar Otel özel sektör yatırımı olarak açılmıştır. Bu oteller İstanbul'a yönelen turist trafiğini artırmış ve ülke genelinde konaklama işletmelerine örnek olmuştur. Bu girişimlerle beraber daha çok küçük ölçekte inşa edilen ve yenilenen konaklama işletmeleri de olmuştur: Örneğin; Bursa'da 1935 yılında açılan Çelik Palas Otel 1950 yılında yenilenmiştir, Uludağ'da ise 46 odalı yeni bir otel inşa edilmiştir. Türkiye Turizm Bankası AŞ'nin girişimlerinden olan İstanbul'un Karadeniz'in kıyılarında yer alan Kilyos'ta ve Bolu Abant Gölü'nün kenarında modern konaklama işletmeleri yapılmış yine aileler için Abant'ta küçük dağ evleri inşaatına girişilmiştir. Kilyos'ta 1956 yılında faaliyete geçen 48 yataklı otel, 20 modern plaj evi, 200 kabinli plajıyla popüler olmaya başlamıştır. Türkiye Turizm Bankası ve T.C. Ziraat Bankası tarafından ortak bir çalışmayla 1957 yılında Küçükçekmece-Florya-Yeşilköy arasında turistik bir sitenin yapımına başlanmıştır. Aynı dönemde, Vakıflar İdaresi tarafından Antalya, Balıkesir, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Rize ve Van illerinde, her biri 40-100 yatak kapasiteli toplam 7 otel inşa edilmiştir (Evcin, 2016a, s. 684). Neredeyse hepsi devlet tarafından ve T.C. Emekli Sandığı'na ve Türkiye Turizm Bankası AŞ'ye yaptırılan büyük yatırımlar dışında, turistik bölgelerde gereksinimlere göre motel, pansiyon, oberj gibi yeni tipolojiler ortaya çıkmış ve daha küçük ölçekli özel konaklama işletmeleri yaygınlaşmaya başlamıştır. ABD'de gördüğü motellerden esinlenerek motel yatırımı yapmaya karar veren Bolulu iş insanı Mehmet İnan'ın Shell Petrol AŞ ile beraber Bolu'nun Ayrılık Çeşmesi Mevkii'nde Ankara –İstanbul karayolu üzerinde 1957 yılında açtığı Emniyet Motel Türkiye'nin ilk moteli olmuştur (Savaşır & Tuna Ultav, 2020, s. 176). Türkiye'deki ev pansiyonculuğu hareketi 1950'li yıllarda Amasra'da ortaya çıkmış ayrıca, Amasra çadır kampçılığının popülerleşmeye başladığı yerlerden biri olarak da tanınmıştır (Akyol, 2012, s. 81; Bartın İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008, s. 94). Yabancı turist ve yatak sayısındaki artışta, turizme yönelik olarak gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin ve altyapı çalışmalarıyla birlikte nicelik ve nitelik olarak geliştirilen turistik tanıtım faaliyetlerinin de etkili olduğu söylenebilir.

DP iktidarında, turizmin gelişmesi ve turizm yatırımlarının artması için önkoşul olan diğer yatırım türleri, özellikle ulaştırma alanında hızla artmıştır. Dönem itibarıyla, liman, hava alanı, karayolu gibi altyapı yatırımlarındaki artış; ulaştırma ve haberleşme sistemlerinin geliştirilip iyileştirilmesi, özellikle uluslararası havayolu taşımacılığı yapan işletmelerin Türkiye'ye uçuşlar düzenlemesi dış aktif turistlerin ülkeye gelişini kolaylaştırmıştır. En ücre yerlere ulaşımı sağlayan, demiryoluna göre yapım ve işletme maliyeti düşük olan karayoluna 1950-1960 yılları arasında önem verilmiş ve 14.462 km karayolu yapılmıştır. Yapılan demiryolu hattının uzunluğu ise yalnızca 224 km olmuştur. Sınır kapıları ve gümrüklerdeki formalitelerin basitleştirilmesi yabancı ziyaretçilerin artışını sağlamıştır. İstanbul'la beraber büyük kentlerin imarına başlanması; arkeolojik kazıların çoğalması ve tarihsel yapıtların restorasyonu gibi faaliyetlerin de turizm sektörünün gelişmesine katkısı olmuştur (Çiftçi, 2019, s. 40; Oktayer, Susam, & Çak, 2007, s. 43-44).

Yine bu yıllarda Türk turizminin geliştirilmesi amacıyla yabancı uzmanlardan zaman zaman destek alınarak, onların hazırladığı raporlar doğrultusunda çalışmalar yürütülmüştür. Bu raporlar, Türkiye'nin turizm politikalarının biçimlendirilmesine büyük katkı sağlamıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin turizmini geliştirmek amacıyla yurt dışında düzenlenen uluslararası turizm toplantılarına ve çeşitli etkinliklere temsilciler gönderilmiştir (Evcin, 2017, s. 40-50).

DP Hükümetlerinin son yıllarında, dışa bağımlılık, döviz sıkıntısı ve bütçe açıkları gibi nedenlerle yoğun dış borçlanmaya gidilmiş, ülkenin içinde bulunduğu finansal sorunlar ve borçların ödenemeyecek duruma gelmesinden dolayı 4 Ağustos 1958 tarihinde moratoryum ilân edilmiştir. IMF'yle Türkiye'nin ekonomi politikalarını belirleyen ve biçimlendiren bir istikrar programı uygulanmaya başlanmıştır. Türk Lirası, %221,4 gibi yüksek bir oranda yabancı para birimleri karşısında devalüe edilmiştir.

TBMM'nin askeri darbeden önceki son yasama yılı olan On Birinci Dönem Üçüncü Yasama Yılı, Cumhurbaşkanı Bayar'ın açış konuşmasıyla 1 Kasım 1959 tarihinde başlamıştır. Bayar, konuşmasında DP Hükümeti'nin, 4 Ağustos 1958 tarihinde uygulanmaya başlanılan İktisadi İstikrar Programı kapsamında ekonomik kalkınma için yatırımlarını sürdürdüğünü, bu yatırımların uzun vadeli bir programla endüstri, tarım, turizm, ulaştırma ve madencilik gibi ülke ekonomisi için verimli olacak alanlara yönlendirileceğine değinmiştir. Bayar, konuşmasını, aşağıdaki gibi tamamlamıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1959, s. 12):

“Çok muhterem mebuslar, Biraz evvel, bahsettiğim imar çalışmalarımızın bugün ulaştığı safha, artık memleketimizde de, yepyeni bir mevzu olan iç ve dış turizm üzerinde önemle durulmak zamanının gelmiş olduğunu göstermektedir. Çeşitli iklim ve tabiat güzellikleri yanında, gelip geçmiş birçok medeniyetlerin kıymetli eserleri ve Türk sanat dehasının sayısız abideleriyle dolu olan memleketimiz, bu bakımdan eşsiz imkânlarla sahiptir. Birçok memleketlerde ayrı bir endüstri halinde geliştirilmekte olduğunu gördüğümüz turizm sahasında, bizde de başlamış olan resmî ve hususi gayretleri teşvike lâyük bulmaktayım. Memleketimizde bu sahaya yöneltilecek emek ve sermaye, ilerisi için en verimli yatırımlar olacaktır.”

Böylelikle T.C.nin en yetkili kişi olarak Bayar, TBMM kürsüsündeki bu açış konuşmasıyla DP'nin turizme yaklaşımını göstermiştir.

Özetlemek gerekirse; 1950'li yıllar Türkiye'nin Batı Bloku'nda yer bulmaya çalıştığı ve uluslararası yeni bir düzene kapılarını açtığı bir dönemdir. Marshall yardımları, Kore Savaşı'na katılım ve CENTO'nun faaliyetleri, NATO'ya giriş ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik başvurusuyla yeni bir düzene geçilmiştir. Türkiye'ye 1960 yılına dek yapılan ABD dış yardımları ya doğrudan ABD hükümetince ya da Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECE) ve diğer uluslararası kuruluşlar üzerinden yapılmıştır. Türkiye'nin tarafsızlık politikası izlediği İkinci Dünya Savaşı sırasında ve ardından başlayan “Soğuk Savaş” yıllarında Türkiye ve SSCB ilişkileri, her iki ülkenin Batı Bloku ile yaşadıklarına bağlı olarak zaman zaman değişiklik göstermiştir. İki kutuplu dünyada Türkiye NATO üyesi olmakla birlikte, SSCB'yle de ilişkilerini sürdürme eğiliminde olmuştur. 1953 yılına dek neredeyse duran karşılıklı ticaret artmaya başlamıştır. Örneğin SSCB 1954 yılından sonra, İzmir Enternasyonal Fuarı'na katılmaya başlamış, ayrıca SSCB'yle yapılan iş birliği sonucunda Çayırova Cam Fabrikasının temeli 1959 yılında atılmıştır (Öğreten, 2022, s. 57; Yılmaz A. , 2023, s. 2-5). ABD'den farklı olarak SSCB, Türkiye'ye yaptığı yardımlarda ve verdiği kredilerde ticari kazanç yerine Türkiye'nin endüstrileşmesini öncelemiştir (Akalin, 1966, s. 59).

DP döneminde turizm alanında uluslararası turizm politikalarının izlenmesi, turizmin ekonomik desteklerle ve yasal düzenlemelerle geliştirilmeye çalışılması, hükümet dışı turizm kuruluşlarının desteklenmesi, yabancı uzmanlar danışmanlığında turizm sektörünün geliştirilmesi, düzenlenmesiyle denetlenmesi konularının birer politika alanı olarak görüldüğü söylenebilir (Bilgen, 2009, s. 54). Dünya turizminde 1950-1960 yılları arasında yaklaşık %11'lik bir büyüme sağlanmıştır (Arslan, 2017, s. 10) ancak bu dönemde Türkiye'de turizm geliştirilmeye ve kurumsallaştırılmaya çalışılmasına karşın, devlet kontrolü ve gözetiminde çok yoğun bir turizm faaliyetinden söz etmek olası değildir.

Özsermaye yetersizliğinden dolayı beklentileri karşılayamayan Türkiye Turizm Bankası AŞ hemen darbe öncesinde 4 Mayıs 1960 tarih ve 7470 sayılı *Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Kanunu* ile yeniden yapılandırılmış ve kamu ağırlıklı sermaye yapısı olan T.C. Turizm Bankası AŞ'ye (Turban)

dönüştürülmüştür. Bankanın kuruluş sözleşmesinde ana faaliyet alanı bankacılıkla beraber, turizm endüstrisini desteklemek; örnek turizm işletmeleri kurmak, kiralamak, kiraya vermek, işletmek ve satmak olarak belirlenmiştir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2010, s. 107; Cingi, 1990, s. 111).

7480 sayılı *Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında İş Birliği Anlaşmasının Tasdikine Dair Kanun* 9 Mayıs 1960 tarihinde kabul edilmiştir. Askeri darbe öncesinde TBMM'de kabul edilen son kanun olan bu kanunla, 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta gerçekleşen askeri darbe sonrasında ABD'nin Ortadoğu'daki ülkelerinin ekonomik kalkınmalarına yönelik imzaladığı iş birliği anlaşması onaylanmıştır. Bölgeye barışın ve istikrarın gelmesi için yapılan bu anlaşma, 9 Mart 1957 tarihinde ABD Kongresi'nde onaylanan Eisenhower Doktrini olarak da bilinen politikalarla ilgilidir. Türkiye için, Ortadoğu ülkelerindeki siyasal istikrarsızlığın ekonomik kalkınmayla çözülmesinde ABD'nin harekete geçmekte geciktiği görülmektedir (Kaynar, 2022, s. 131). Söz konusu Kanun 16 Mayıs 1960 tarih ve 10506 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanıp yürürlüğe girdikten yalnızca 10 gün sonra Beşinci Menderes Hükümeti dönemi 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri darbeye sona ermiştir.

II. 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ VE TÜRKİYE TURİZMİ

Dünya tarihindeki pek çok örnekte olduğu gibi, Türkiye'de yaşanan darbeler de genellikle görevdeki hükümetleri hedef almıştır. Hükümet darbesi, mevcut iktidarın hukuksal ve meşru yollar dışında, bir güç veya güçler birliği tarafından yönetimden alıkonulması olayıdır. Tarih boyunca hükümet darbelerini gerçekleştirenler çoğunlukla halk veya halkın desteklediği kurumlar değil, devletin kendi resmi organları olmuştur. Türkiye'de yapılan darbelerde ordu önemli bir rol oynamıştır. Bu darbelerin yapısını incelendiğinde, halkın genel desteğinin olmadığı görülmektedir. Ordunun devlet yönetimindeki pozisyonunun net bir biçimde tanımlanmaması, bazen yönetimde sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum, darbelerin yalnızca politik bir mekanizma olarak değil, aynı zamanda yönetim ve hükümet sistemlerindeki belirsizliklerin bir yansıması olarak görülmesine yol açmıştır (Kara, 2022, s. 257; Özdemir, 2011, s. 3).

Türkiye, ilk askeri darbeyi 27 Mayıs 1960 tarihinde, çok partili yaşama uyum sağlamaya çalıştığı bir süreçte yaşamıştır. Bu darbe bir yönüyle de 1950'li yılların sonlarında Türkiye ekonomisinde yaşanan sorunlara karşı oluşan tepkinin sonucu olarak görülebilir. Darbeyle DP iktidarı sonlanmış, anayasa ve TBMM feshedilmiş, siyasal partilerin faaliyetlerine son verilmiş ve valiler yerlerini bölgelerindeki en üst askeri komutana bırakmışlardır. Hareketin herhangi bir kişi veya topluluğa karşı yapılmadığı açıklanmış olsa da Cumhurbaşkanı Mahmut Celal Bayar, TBMM Başkanı Bekir Refik Koraltan, Başbakan Ali Adnan Menderes, bakanlar, bazı DP milletvekilleri ve bazı DP yöneticileri tutuklanarak Yassıda'ya gönderilmiştir (Selçuk Şirin, 2020, s. 143).

Askeri darbe sonucunda devrilen DP hükümetinin yerine dönemin anayasa hukukçularının önerisiyle 30 Mayıs 1960 tarihinde kurulan MBK hükümeti, 5 Ocak 1961 tarihinde yenilenmiş ve 15 Ekim 1961 tarihindeki genel seçimlere dek ülkeyi yönetmiştir. MBK'ca 12 Haziran 1960 tarihinde 1 sayılı *1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun* kabul edilmiştir. Bu kanun geçici bir anayasa gibi görülüp MBK'nin görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmiş, böylelikle MBK faaliyetlerine anayasal zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Söz konusu, kanunun 17'inci maddesine göre MBK Başkanı aynı zamanda Devlet Başkanı, Bakanlar Kurulu Başkanıdır ve Başkomutanlık görevini de üstlenmektedir. Aslında MBK, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in başına getirildiği TSK'ya mensup 38 kişilik bir askeri cuntadır (Arslan, 2017, s. 3-4).

MBK'nin ilk faaliyetlerinden biri, 12 Haziran 1960 tarihinde DP'lileri yargılamak amacıyla Yüksek Adalet Divanı'nın kurulması olmuştur. Yassıda Mahkemeleri'nde 14 Ekim 1960 tarihinde başlayan duruşmalarda, 395 milletvekili ve 592 sanık yargılanmış, Cumhurbaşkanı Mahmut Celal Bayar, Başbakan Ali Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve bazı DP yöneticileri idama mahkûm edilmişlerdir. Polatkan ve Zorlu'nun cezaları 16 Eylül 1961 tarihinde, Menderes'in cezası ise 17 Eylül 1961 tarihinde infaz edilmiştir (Çelik, 2021, s. 3).

II.I Birinci Gürsel Hükümeti (30 Mayıs 1960 – 05 Ocak 1961)

MBK ile beraber 30 Mayıs 1960 tarihinde partiler üstü nitelikte görülebilecek 24. Türkiye Hükümeti Org. Gürsel'in başkanlığında 30 Mayıs 1960-5 Ocak 1961 tarihleri arasında görev yapmıştır. Dolayısıyla bu hükümet Birinci Gürsel Hükümeti olarak da adlandırılmaktadır. MBK'nın başına getirilen Org. Gürsel; 2 Haziran 1960 tarihinden sonra Devlet Başkanlığı, Hükümet Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığını bir arada yürütmüştür. MBK, ilk toplantısını eski meclis salonunda 21 Haziran 1960 tarihinde yapmış ve TBMM'de olduğu gibi çeşitli ihtisas komisyonlarına bölünmüştür. Sosyal İşler Komisyonu on üyeden oluşmakta olup görev alanı; Basın Yayın ve Turizm, Milli Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Çalışma ve Adalet İşleri olarak belirlenmiştir. Sosyal İşler Komisyonu'nda Ahmet Yıldız, Alparslan Türkeş, Numan Esin, Muzaffer Karan, Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Mustafa Kaplan, Muzaffer Özdağ, Mehmet Özgüneş ve İrfan Solmazer yer almıştır (MBK İçtüzüğü, 1960, s. 5-9; İpekçi & Coşar, 2010, s. 244-245). Türkiye Cumhuriyeti MBK Başkanı ve hükümet başkanı Org. Gürsel, bakanlar kurulunu oluşturduktan sonra hükümet programını Devlet Bakanı Mustafa Âmil Artus 11 Temmuz 1960 tarihinde MBK Genel Kurul Toplantısı'nda okumuştur. Basın-Yayın ve Turizm Bakanı olarak Zühtü Tarhan, bakanlar kurulunda yer almıştır. Hükümet programında turizmle ilgili herhangi bir konuya değinilmemiştir. Programda dış politika alanında BM (Birleşmiş Milletler), NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü), CENTO (Ortadoğu Merkezi Antlaşma Örgütü) ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliklerinin ve üyeliklerin sürdürüleceği vurgulanmıştır. Ekonomik ve finansal politikalarda devlet bütçesinden başlayarak, katma bütçeli kuruluş, belediye ve özel idare bütçelerinde bütçe denkliği ve bütçe samimiyeti ilkelerine bağlı kalınacağına değinilmiştir. Özellikle bütçe gereksinimlerinin emisyonla karşılanmayacağı belirtilmiştir.

Org. Gürsel'in 8 Temmuz 1960 tarihinde "*Türk Gençliğine Hitabesi*" ve "*27 Mayıs İnkılap Harekâtıyla İlgili Beyanatları*" kamuoyuna açıklanmıştır. Beyanatın "*27 Mayıs İnkılâp hareketi niçin yapıldı?*" başlıklı "*Plansız Bir Yatırım Politikası ve Suiistimaller*" bölümünde yer alan değerlendirmelere göre;

"Düşük iktidarın takip ettiği iktisadi ve mali politika maalesef memleketi mali bir uçuruma sürüklemiştir. Her iktidar memleketin kalkınması için çalışmak ve eserler meydana getirmek mevkiindedir. Ancak bu kalkınmanın her şeyden evvel bir plana ve bir hesaba dayanması gerekir. Eski iktidarın görülmemiş kalkınma diye vasıflandırdığı kalkınma hiç bir plan ve hesaba istinat etmiyordu. İnkılâp hareketini takip eden günlerdeki resmî beyanata nazaran, yapılan tesislerin bir kısmının tamamen gayri İktisadi olduğu yani kurulmasına lüzum ve ihtiyaç bulunmadığı halde surf o mahaldeki vatandaşların oylarını avlamak maksadıyla yapıldığı ve birçoklarının da normal maliyetten birkaç misli pahalıya mal edildiği anlaşılmaktadır. Muazzam rakamlara baliğ olan bu maliyet farkının suiistimal suretiyle iktidardakilerin ve adamlarının ceplerine girdiği, bu yüzden düşük Başbakan'ın iddia ettiği gibi her mahallede bir milyonerin türediği ve suiistimaller yüzünden görülmemiş kalkınma hareketinin Devleti ve Devlete bağlı teşekkülleri milyarlarca lira tutarında iç ve dış borçlara sokuğu bir hakikattir." (BCA, 1960, 30-1-0-0/40-236-18)

Org. Gürsel, beyanatında görüldüğü gibi DP döneminin ekonomik ve finansal politikalarında plansızlıktan yakınmıştır. MBK'ca kurulan hükümetin Maliye Bakanı Ekrem Alican da ekonominin analizini yaptığı radyo konuşmasında; kronikleşmiş bütçe açıklarına, iç ve dış borç yüküne, İDT'lerin faaliyetlerinin ve devlet bütçesinin Merkez Bankası'nca finansmanı yoluyla artan emisyonun enflasyonist sonuçlarına, milli paranın değerine ve dış ticaret zorlukları gibi ekonomik sorunlara değinmiştir. Alican, sıraladığı bu sorunların nedenini ekonominin bütünüyle liberal bir anlayışla ve plansız biçimde yönetilmesine bağlamıştır (Dağdemir & Küçükkalay, 1999, s. 126). MBK'ca belirlenen en öncelikli sorun İDT'lerin, diğer kamu kurumlarına ve Merkez Bankası'na olan borçları olmuştur. İDT'lerin borçlarının dondurulması, bununla beraber vergi sisteminin düzenlenmesi gibi kararlarla bazı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Ancak, bu durum kimi yatırımların finansmanında zorluklara yol açmış ve kimi projelerin de durdurulmasına neden olmuştur (Öğreten, 2022, s. 57, 64).

MBK, "*İstikrarlı kalkınma politikası*" ve "*Karma ekonomi sistemi*" olarak adlandırılan ekonomi politikasının gerekliliklerini yerine getirip genel seçimlerden sonra yönetimi bırakmayı amaçlamıştır (Öğreten, 2022, s. 57,64; Dağdemir & Küçükkalay, 1999, s. 126). Bu amaç doğrultusunda İDT'lerin yeniden yapılandırılması, uzun vadeli ekonomi politikalarının bir plan kapsamında yürütülmesi için Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) ve bazı düzenleyici kuruluşların kurulması, yatırım ortamı için

hukuksal düzenlemelerin yapılması ve planlı kalkınma politikasında gereksinim duyulan dış yardımın alınması konusunda çalışmalar yürütülmüştür.

Darbe sonrası Türkiye, Batı Blokunca desteklenen OEEC, Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlarla de ilişkilerini kaldığı yerden sürdürmüş, bazen de Batı Blokuyla ilişkilerini SSCB ile dengelemiştir. Darbenin hemen ardından IMF ve Dünya Bankası yetkililerinin Türkiye'ye gelmesi üzerine Akşam Gazetesi'nde, 1950'li yıllarda da görüş ve öneriler sunan bu yetkilileri DP'nin dinlemediğini, bu nedenle IMF ve Dünya Bankası'ndan yeterince yararlanılmadığını ancak bu ziyaretle yardım yolunun açılacağını duyurulmuştur. OEEC, faiziyle 530 milyon ABD Doları'nı bulan dış borcun ötelenebileceğini; IMF ise dış ödemelerin dengelenmesi için Türkiye'ye kredi verebileceğini açıklamıştır. Dışişleri Bakanı Selim Rauf Sarper, Ticaret Bakanı Cihat İren ve Maliye Bakanı Ekrem Alican 23 Temmuz 1960 tarihinde Paris'te düzenlenen OEEC toplantısına gitmişlerdir. ABD, 4 Ağustos 1960 tarihli bir anlaşmayla Türkiye'ye 34 milyon ABD Doları hibe etmiştir. DP'nin son döneminde SSCB ile Türkiye arasında özellikle ekonomi alanında kurulan yakın ilişkiler darbe sonrası 1960'lı yıllarda da sürdürülmeye çalışılmıştır. 1960 yılında SSCB'den sağlanan yardım ve desteklerle Sümerbank'a bağlı Beykoz Kundura ve Deri Eşya Fabrikası'nda genişletme çalışmaları yürütülmüştür (Öğreten, 2022, s. 57; Yılmaz A. , 2023, s. 2-5).

Darbenin ardından yoğun denetim altına alınan bankalara, bazı bankacılık ve kredi işlemlerinde getirilen kısıtlamalar çok kısa sürmüştür; *Yabancı Sermaye Yatırımını Teşvik ve İnceleme Komisyonu* 1 Temmuz 1960 tarihinde yeniden göreve başlamış ve yabancı sermaye faaliyetleri ise 11 Temmuz 1960 tarihinde yeniden serbest bırakılmıştır (Küçükaslan, 2007, s. 50). Kamu sektöründeki yatırım envanterlerinin incelenmesi sonunda dönem itibarıyla gereksiz olduğu düşünülen yatırımlardan vazgeçilmiştir. Bu belirlemeler sonunda gerekli hukuksal düzenlemeler yapmak için 6 Eylül 1960 tarihinde 72 sayılı *Devlet Daireleri ve Diğer İdarelerce Yapılmakla Bulunan veya Yapılmasına Teşebbüs Edilmiş Olan İnşaat, Tesisat ve Her Türlü İşler ve Satın Alınmalar Hakkında Kanun* yürürlüğe girmiştir.

6 Temmuz 1960 tarih ve 11 sayılı *Hürriyet İstikrazı Hakkında Geçici Kanun*'la Hazinesinin gereksinimlerinde ve İDT yatırımlarının finansmanında kullanılması için 500 milyon TL'lik Hürriyet İstikrazı adıyla uzun vadeli iç borçlanma yapılmıştır. 22 Ağustos 1960 tarih ve 65 sayılı *Kambiyo Alış ve Satış Primlerinin İlgasına ve Yeni Döviz Fiyatları ile İlgili Muamelelerin Tasfiyesine Dair Kanun*'la DP'nin 1958 yılında İktisadi İstikrar Tedbirleri ile yeniden başlattığı prim sistemi bütünüyle kaldırılmıştır. Ayrıca kambiyo sisteminin düzenlenebilmesinde yararlanılabilecek bir tasfiye fonu oluşturulmuştur (Kaynar, 2022, s. 133).

İkinci Dünya Savaşı sırasında iç ticarete dengeli bir düzen kurmak için, DP Hükümetleri döneminde de uygulanan 18 Ocak 1940 tarih ve 3780 sayılı *Milli Korunma Kanunu*, 16 Eylül 1960 tarihinde bakanlar kurulunun 5/322 sayılı kararnamesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kararnamenin gerekçesinde, kanunun uygulamasına neden olan olağanüstü durumun ortadan kalkmasına karşın çeşitli düzenlemeler ve eklerle çıkarılma amacına ve gerçek niteliğine aykırı olarak uygulamada kaldığı belirtilmiştir (BCA, 1961, 30-18-01-02/156-16-19). 3780 sayılı kanuna muhalefet suçlarına ilişkin olarak haklarında soruşturma, kovuşturma bulunanlar ve mahkûm olanların suçları ve cezaları 10 Eylül 1960 tarih ve 79 sayılı *Milli Korunma Teşkilât, Sermaye ve Fon Hesaplarının Tasfiyesine ve Bazı Hükümler İhdasına Dair Kanun*'la affedilmiş, cezalara bağlı sonuçlar da ortadan kaldırılmıştır.

MBK'nin, ekonomik gelişim için önem taşıyan, kurumsallaşmasını yasal güvenceye aldığı konuların başında planlama, ihracatı teşvik ve standardizasyon olmuştur. Sosyal, ekonomik ve kültürel hedefler ile politikaların belirlenmesi, ekonomi politikalarıyla ilgili faaliyetlerin koordinasyonu konusunda hükümete yardımcı olma, danışmanlık yapma ve kalkınma planlarını hazırlama amacıyla, Başbakanlığa bağlı olarak 30 Eylül 1960 tarih ve 91 sayılı *Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun* ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Bu kurumun kuruluşu, Türkiye'nin planlı kalkınma sürecinde önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir (Ekiz & Somel, 2007, s. 98). 27 Ekim 1960 tarih ve 118 sayılı *İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Kurulması Hakkında Kanun*'la İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME) faaliyetlerine başlamıştır. İGEME ile ihracatçıların dış pazarlardaki paylarını artırmak amacıyla yeni dış pazarlar ve iş olanaklarına yönelik araştırmalar yaparak, bu alanda kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmesi

amaçlanmıştır. Ayrıca bütün girişimcilerin ülke olanaklarından eşit koşullarda yararlanmasına, çeşitli yollarla tahakkuk ettirilen öncelikli işlemlere, takas anlaşmalarına, özel tahsislere kesinlikle izin verilmemesi de amaçlanmıştır. 18 Kasım 1960 tarih ve 132 sayılı *Türk Standardları Enstitüsü Kuruluş Kanunu* çıkarılmıştır. Geçmişte ticarete nitelsiz ürünlerin dolaşıma girmesinin engellenmesi ve ihracatın denetlenmesi için 10 Mart 1930 tarih ve 1705 sayılı *Ticarette Tağşişin Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun* ve bu kanuna dayanarak Sanayi Bakanlığınca hazırlanarak 7 Kasım 1959 tarihinde 12377 Sayı ile Bakanlar Kurulu'nda kararlaştırılan *Türk Standardlarının Tatbiki Hakkında Nizamname* ile standartlar getirilmeye ve yasal zeminin oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak standartlaşma TSE ile ekonomik alanla sınırlı tutulmayıp her türlü madde, ürün, yöntem ve hizmete yayılmıştır.

Maliye Bakanlığı'nın önemle üzerinde durduğu konulardan biri de Hazinesinin ve İDT'lerin birbirlerine, Merkez Bankası'na, Amortisman ve Kredi Sandığı'na, Emekli Sandığı'na ve İşçi Sigortaları Kurumu'na olan borçlarının tasfiyesi olmuştur. MBK, bu konudaki çalışmalarının sonunda, 6 Aralık 1960 tarihli ve 154 sayılı *Hazinesinin ve İktisadi Devlet Teşebbüslerinin Bir Kısım Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun* çıkarılmıştır. 154 sayılı kanunun gerekçesinde ülke ekonomisinin dinamosu olarak görülen İDT'lerin, kuruluş amaçlarına zıt biçimde gayri iktisadî birer işletme durumuna getirilmesi, finansal yapılarının bozulmasının nedeni olarak gösterilmiştir (Kaynar, 2022, s. 137). Devlet gelirlerinin artırılması amacıyla 31 Aralık 1960 tarih ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (GVK) ve 4 Ocak 1961 tarih ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu (VUK) ile Türkiye maliye tarihinin en kapsamlı vergi düzenlemeleri yapılmıştır (Kaynar, 2022, s. 138).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında sarsılan ve bozulan Batı Avrupa ekonomilerinin güçlendirilmesi amacıyla ABD'nin Marshall Planı kapsamında yaptığı yardımların dağıtımını sağlamak için kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) işlevini tamamlamıştır. OEEC, 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris Sözleşmesi'yle 24 ülkenin üye olduğu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD-The Organisation for Economic Co-operation and Development) dönüştürülmüştür. OECD'nin ekonomik iş birliklerinin geliştirilmesini amaçladığı alanlardan biri de turizm olmuştur (Kozak N. , 2023, s. 473). Türkiye OECD'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

Atatürk döneminde, herhangi bir dış yardım alınmaksızın uygulanan karma ekonomi sisteminin aksine, MBK döneminde planlanan altyapı ve üstyapı yatırımlarının finansmanı dış yardımlarla sağlanmaya çalışılmıştır. Dışişleri Bakanı Selim Rauf Sarper'le ABD Ankara Büyükelçisi William Fletcher Warren arasında ABD Karşılıklı Yardım Fonu'ndan, 1 milyar TL'nin serbest bırakılmasına yönelik 5 Temmuz 1960 tarihinde bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma, İDT'ler için 300 milyon TL, savunma hizmetlerine 500 milyon TL ve çeşitli yardım projeleri için 200 milyon TL'nin serbest bırakılmasını kapsamıştır. ABD Hükümeti, 4 Ağustos 1960 tarihinde 11 milyon ABD Doları akaryakıt, 6,9 milyon ABD Doları çelik ürünleri ithalinde kullanılmak kaydıyla 34 milyon ABD Doları hibe etmiştir (Öğreten, 2022, s. 56, 58). Türkiye'nin sayılı endüstri kuruluşlarından olan Ereğli Demir Çelik Tesisleri için 15 Eylül 1960 günü IMF ve OECC ile bir anlaşma imzalanmıştır. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı'nca² 1961 yılı Ocak ayında Türk Hükümeti'ne 159 milyon ABD Doları, aynı dönemde Federal Almanya Cumhuriyeti'nce 50 milyon ABD Doları kredi açılmıştır ve sonuçta Türkiye 27 Mayıs askeri darbesi ardından yalnızca bir yıllık dönemde diğer yardım ve hibelerle birlikte toplam 400 milyon ABD Doları yardım almıştır (Öğreten, 2022, s. 58-59; DPT, 1963, s. 516).

Yabancı sermayenin kâr transferi ve vergi muafiyeti gibi birtakım teşvikler aracılığıyla Türkiye'ye girişinde bir artış olmuş ve ayrıca bu dönemde küresel sermaye ile işbirliği içinde olan Yapı ve Kredi Bankası, Türkiye İş Bankası, Vakıflar Bankası ve Osmanlı Bankası'nın faaliyetlerinde ve kâr rezerv oranlarında artış gözlenmiştir (Küçükaslan, 2007, s. 50-51).

Selim Rauf Sarper, Basın Yayın ve Turizm Bakanı olarak 27 Ağustos 1960 tarihinde atanmıştır. 16 Eylül 1960 tarih ve 10605 sayılı Resmi Gazete'de *Milli Birlik Komitesi'nin Direktifi ve Milli Birlik Komitesi'nin Memleket Meseleleri Hakkında Temel Görüşleri* yayımlanmıştır. Bu belgelerde MBK'ca

² ECA (Ekonomik İşbirliği Yönetimi-The Economic Cooperation Administration) Marshall Planı'nı yürütmek için 1948 yılında oluşturulmuş bir ABD hükümet kuruluşudur. 1951 yılında Karşılıklı Güvenlik Teşkilâtı (Mutual Security Agency) bünyesine alınan kurum ABD dış yardımlarını yönlendiren bir kurum olarak 1961 yılında kurulan United States Agency for International Development'in (USAID, Türkiye'de bilinen ve ilk zamanlardaki adı AID – Agency for International Development) temelini oluşturmuştur.

her konuda bir politika belirlenmesi öngörülmüş ve bunlar ana hatlarıyla açıklanmıştır. Görüşlerin finansal ve ekonomik işler başlığında; yeterli, verimli ve istikrarlı bir vergi sisteminin sağlanması; ekonominin dengeli bir devletçilik anlayışıyla geliştirilmesi endüstrinin kalkındırılması ve kalıcı bir finansal sistemin kurulması ve finansal istikrarın sürmesi için yapılması gerekenler sıralanmıştır. Ayrıca Basın-Yayın ve Turizm başlığında da yabancı sermaye yatırımlarının yapılmasını sağlayarak ülke çapında bir turizm planlaması yapılması ve uygulanması yer almıştır.

DP döneminde kamu yönetiminin yaşadığı nitelikli personel sorununun çözümü için Başbakanlıkça hazırlatılarak TBMM'ye 1956 yılında sunulan Devlet Personel Kanunu Tasarısı'yla ilgili tartışmalarda, merkezi bir personel örgütünün kurulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur (Canitez, 2008, s. 67). Maliye Bakanlığı'nca hazırlanan ve Başbakanlığa sunulan kanun tasarısı üzerinde yapılan değerlendirme ve değişikliklerden sonra MBK'da kabul edilen 13 Aralık 1960 tarih ve 160 sayılı *Devlet Personel Dairesi Kurulması Hakkında Kanun* ile Devlet Personel Dairesi (DPD) kurulmuştur.

Darbe ile son bulan DP iktidarının turizmle ilgili tasarrufları ve faaliyetleri ilgili yoğun bir soruşturma ve kovuşturma konusu olmuştur. Bunlardan en bilineni Türkiye Turizm Bankası'ndan Çeşme Plaj Evleri Yapı Kooperatifi'ne mevzuata aykırı biçimde kredi verilmesi iddiasının Yassıada Mahkemesi'nde Görevi Kötüye Kullanma Davası'na konu olması ve dönemin Cumhurbaşkanı Mahmut Celal Bayar, dönemin Başbakanı Ali Adnan Menderes ve dönemin Ziraat Bankası Genel Müdürü Ahmet Mithat Dülge'nin bu davada yargılanması olmuştur. Bu bağlamda turizm yatırımlarının büyük çoğunluğundan vazgeçilmiş, yapımına başlanan projeler ertelenmiş ve durdurulmuştur. Bütün bunların doğal bir sonucu olarak DP döneminde Türkiye'de yeni yeni gelişmekte olan turizm sektöründe bütünüyle durgunluk başlamıştır (Ünlüönen & Kılıçlar, 2004, s. 133).

Bu dönemde BYTB, 1961 seçimlerine dek çalışmalarının büyük bir bölümünü Türkiye üzerindeki rejim kaygılarını iç ve dış kamuoyunda silmeye yöneltmiştir. Bu amaçla yabancı dillerde seslendirilmiş filmler ve çeşitli dillerde kitap, broşür, fotoğraf gibi basılı materyal yurt dışındaki basın ataşelikleriyle diplomatik misyon temsilciliklerine gönderilmiştir (Er, 2003, s. 134). Yurt dışındaki birçok önemli merkezde BYTGM döneminde oluşturulmuş Basın Ataşelikleri ile Haberler Bürosu Müdürlükleriyle ilgili MBK döneminde bazı tasarruflar olmuştur. BYTB'ce bazı Basın Ataşeliklerinin ve Haberler Bürosu Müdürlüklerinin çalışmasının sonlandırılmasına karar verilmiş ve ilk olarak Beyrut ve Brüksel Basın Ataşelikleri kapatılmıştır. Diğer ataşelerin ise bakanlık merkezine alınması ve yerlerine yerel kâtiplerin bakması kararlaştırılmıştır. Bu değişikliklerle Bağdat, San Francisco ve Brüksel Haberler Büroları da kaldırılmış, buna karşılık Tunus, Tokyo ve Roma'da birer Haberler Bürosu kurulmuştur (Evcin, 2019, s. 72). Son olarak Atina, Beyrut, Bonn, Kahire, Karaçi, Kıbrıs, Londra, New York, Washington, Roma, Paris ve Tahran'da olmak üzere toplam 12 ülkede Basın Ataşelikleri ve Haberler Bürosu Müdürlükleri çalışmalarını sürdürmüştür. Bakan Zühtü Tarhan 6 Ağustos 1960 tarihli basın toplantısındaki bu değişikliklerle ilgili açıklamasında; Bakanlık iç örgütlenmesinin yetkin yöneticilerle güçlendirildiğini ve dış örgütlenmede de yeni düzenlemelere gidildiğini ifade etmiştir. Bu düzenlemelerden biri olan *Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü Kanununun 6886 sayılı Kanunla Muaddel 21'inci Maddesinin Değiştirilmesine Dair Geçici Kanun* 10 Ağustos 1960 tarihinde 46 sayı ile kabul edilmiştir. Bu kanunla haberler bürosu müdürlükleri ve basın ataşeliklerine atanacaklarda aranan nitelikler:

- Yurt dışı örgüte atanacak memurların en az lise mezunu olması, gidecekleri ülkelerde en çok konuşulan dillerden herhangi birini çok iyi bildiklerinin belirlenmiş olması ve BYGTM yurt içi örgütünde sürekli olarak en az iki yıl çalışmış olması,
- Haberler bürosu müdürlükleri ve basın ataşeliğine atanacakların ayrıca yükseköğrenim görmüş olması, bu öğrenim ve yabancı dil koşullarını karşılayan gazetecilerin bu görevlere atanması için aralıksız olarak en az iki yıl günlük gazetelerde veya haber ajanslarında çalıştığı BYGTM kayıtlarıyla belirlenmiş olması,
- Yurt içi örgütte, Basın ataşelikleri ve haberler bürosu müdürlüklerine atanacakların bir yıl, diğer memuriyetlere atanacakların ise asgari üç ay süreyle staj niteliğinde hizmet vermiş olması,
- Yurt dışı örgüte atanacakların yurt dışında her defasında en çok dört yıl kalması, sonraki yurt dışı atamaları için bu kimselerin yurt içinde yeniden en az dört yıl çalışması gerekmektedir.

Söz konusu değişikliklerden sonra MBK döneminde BYTB'nin önerisi ve bakanlar kurulu kararıyla basın ataşeliklerine ve haberler bürosu müdürlüklerine çokça atama yapılmıştır.

MBK, 1960 yılı yazında TSK'da ve üniversitelerde geniş bir tasfiye hareketine girişmiştir. Emekliye ayrılan 235 generalin adları 3 Ağustos 1960 tarihinde açıklanmış, diğer komuta kademelerinde ise, binbaşılardan %10'u, yarbayların %50'si ve albayların %80'i zorunlu olarak emekli edilmiştir. Üniversitelerden sorumlu MBK üyesi İrfan Yılmaz ile Prof. Dr. Cihat Abaoğlu'nun birlikte hazırladıkları üniversitelerdeki görevlerinden ihraç edilecek 147 kişinin yer aldığı liste 28 Ekim 1960 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanmıştır (Selçuk Şirin, 2020, s. 144).

MBK'nın karmaşık yapısı ve üyelerin arasındaki görüş ayrılıkları sorunlara neden olmuş, 14 Komite üyesi, ülke çıkarlarını tehlikeye düşürdüğü gerekçesiyle komite üyeliğinden çıkarılmış, birkaç gün sonra emekliye sevk edilmiş ve ardından atandıkları sürgün yurt dışı görevlerine gönderilmiştir. 14'ler olarak adlandırılan bu olay 13 Kasım 1960 tarihinde gerçekleştirilmiş, böylelikle MBK içindeki radikaller ayıklanmış ve bir dönem sona ermiştir. MBK'nın üye sayısı 23 olarak yeniden belirlenmiştir (Sunay, 2017, s. 163). Yeni MBK Org. Gürsel'in başkanlığında Ahmet Yıldız, Cemal Madanoğlu, Ekrem Acuner, Fikret Kuytak, Emanullah Çelebi, Fahri Özdilek, Kadri Kaplan, Mehmet Özgüneş, Kâmil Karavelioğlu, Haydar Tunçkanat, Muzaffer Yurdakuler, Mucip Ataklı, Osman Köksal, Refet Akkoyunlu, Sami Küçük, Sezai Okan, Selâhattin Özgür, Suphi Karaman, Sıtkı Ulay, Suphi Gürsoytrak, Şükran Özkaya ve Vehbi Ercü'den oluşmuştur. Basın Yayın ve Turizm işleriyle ilgilenen Sosyal İşler Komisyonunda yer alan MBK üyelerinden altısı 14'lerin içerisinde yer almıştır. Altı üyesini yitiren komisyona yeni atama yapılmamış, komisyon Ahmet Yıldız, Suphi Gürsoytrak, Sami Küçük ve Mehmet Özgüneş ile çalışmalarını sürdürmüştür.

İstifa eden Maliye Bakanı Alican'ın yerine 26 Aralık 1960 tarihinde göreve gelen Mustafa Kemal Kurdaş, ödeme sorunu yaşanan bazı borçlar için IMF'den 37,5 milyon ABD Doları kredi için girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden sonra Dünya Gazetesi, IMF'den 37,5 milyon ABD Doları, OECD'den 50 milyon ABD Doları, olmak üzere toplam 88 milyon ABD Doları tutarında kredi anlaşması yapıldığını duyurmuştur (Öğreten, 2022, s. 56).

Bu dönemde özellikle Atatürk ve Cumhuriyet temalı müzeler açılmıştır. En başta Milli mücadele sırasında 23 Temmuz-5 Ağustos 1919 tarihleri arasında Erzurum Kongresinin yapıldığı okul olarak kullanılan binanın bir kısmı 23 Temmuz Kongre Müzesi olarak açılmıştır. Anıtkabir'de Atatürk'ün mozolesinin olduğu Şeref Salonu'nun altındaki 3 bin metrekarelik sütunlu alanda Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi 21 Haziran 1960 tarihinde ziyarete açılmıştır. Nilüfer Hatun İmareti (İzmit Müzesi), Cumhuriyet döneminde değişik amaçlarla depo olarak kullanılmış ve restorasyonun ardından 1960 yılında müze olarak ziyarete açılmıştır (Kozak N. , 2023, s. 472)

Ulaştırma alanında da birtakım gelişmeler olmuştur. Başlangıçta askeri amaçlı inşa edilmiş Antalya Havalimanı, yaklaşık olarak 300 metrekarelik bir terminal binası ile 1960 yılında sivil havacılığın hizmetine girmiştir. Yine 1940 yılında askeri amaçlı hizmete başlamış Elazığ Havalimanı 1960 yılında sivil havacılığa açılmıştır. Yolcu taşımacılığı konusundaki gelişmelerden biri de Özkaymak Turizm'in 1960 yılında kurulması olmuştur.

Anadolu'da yayılmaya başlayan turizm işletmeciliği özel girişimlerin odağında olmuş 1960 yılında yeni yeni oteller açılmıştır. Büyük Otel Ürgüp'te, Güngören Oteli Kars'ta, Melia Kasım Oteli Sinop'ta açılmıştır. Türkiye Turizm Bankası'nın yatırımlarından olan Küçüksu Plaj ve Gazino İşletmesi ile Yeniköy Boğaziçi Otel ve Gazino İşletmesi faaliyete geçmiştir.

II.II. İkinci Gürsel Hükümeti (05 Ocak 1961-20 Kasım 1961)

Bu geçiş döneminde yeni bir anayasa yapılması için 13 Aralık 1960 tarih ve 157 sayılı "1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 tarih ve 1 sayılı Kanuna Ek Kurucu Meclis Teşkilatı Hakkındaki Kanun" ve 13 Aralık 1960 tarih ve 158 sayılı Temsilciler Meclisi Seçimi Kanunu uyarınca Millî Birlik Komitesi ve TBMM yetkilerini taşıyan Temsilciler Meclisi'nin (TM) bir arada olduğu özel bir yasama meclisi olan Kurucu Meclis (KM) oluşturulmuştur.

5 Ocak 1961-20 Kasım 1961 tarihleri arasındaki bu dönem 25. Türkiye Hükümeti veya İkinci Gürsel Hükümeti olarak da adlandırılmaktadır. Mustafa Cihat Baban, bakanlar kurulunda Basın Yayın ve Turizm Bakanı olarak yer almıştır.

157 sayılı Kanununun 25'inci maddesinde yer alan "... Millî Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi çalışmalarını kendi içtüzüklerine göre yapar." hükmü, Kurucu Meclis İçtüzüğü'nün ve Temsilciler Meclisi İçtüzüğü'nün hukuksal dayanağı olmuştur. İlk görüşmeleri TM'de yapılacak kanun tasarılarının son hali MBK'ya sunulmuş ve MBK'nın onayı ile kanunlaştırılmıştır. KM, 9 Ocak 1961 tarihinde TM içinden 20 kişilik "Anayasa Komisyonu" seçmiştir. Komisyon hazırladığı anayasa tasarısını 9 Mart 1960 tarihinde TM Başkanlığına sunmuştur. TM darbenin birinci yılının dolduğu gün olan 27 Mayıs 1961 tarihinde anayasa tasarısına son halini vermiştir.

TM, genel oya dayalı bir seçimle kurulmamış olmasına karşın, temsil niteliğinin genişletilmesine çalışılmış bir organdır. TM üyelerinin bir bölümü iki dereceli seçim sistemiyle; bir bölümü siyasi partilerin vekilleriyle; bir bölümü de sendikalar, barolar, gazeteler, yargı mensupları, akademisyenler ve üniversiteler, ticaret ve sanayi odaları, gençlik ve esnaf derneklerinin temsilcilerinden oluşmuştur (Özbudun, 2022, s. 35-37). TM, 6 Ocak 1961- 3 Eylül 1961 tarihleri arasında 110 kez toplantı yapmıştır. İlk birleşimde yapılan yemin töreniyle üyeler göreve başlamış ve ikinci birleşimde başkanlığa Kurucu Meclis Devlet Başkanı Temsilcisi Kazım Orbay seçilmiştir. Temsilciler Meclisi'nde 10 üyeden oluşan Basın-Yayın ve Turizm Komisyonu kurulmuştur. Komisyon üyeleri arasında Babür Ardahan, İlhan Esen, Ömer Samih Coşar, Ali İhsan Göğüş, Kemal Zeki Gençosman, Altan Öymen, Ferit Celâl Güven, İlhami Soysal, Selâmi Savaş, Derviş Sami Taşman, Ratip Tahir Burak, Şeref Bakşık ve Cemil Sait Barlas yer almıştır. KM'de, ilk olarak 1961 yılına ait bütçesinin yapılması; demokrasi ve hukuk devleti ilkelerine göre yeni anayasanın ve seçim kanununun hazırlanması üç önemli görev olarak belirlenmiştir. Üstlendiği görevleri tamamlayınca, yetkilerini yapılacak genel seçim sonrası TBMM'ye devretmesi öngörülmüştür (Kaynar, 2022, s. 139).

KM, ilki 6 Ocak 1961 tarihinde olmak üzere 110 kez, 26 kez birleşik oturumda toplanmıştır. KM başta anayasa olmak üzere sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda 102 tane kanun ve 28 tane anlaşma ve sözleşme kabul etmiştir. Dilekçe Komisyonuna yapılan 7154 tane başvurunun 176 tanesi sonuçlandırılmıştır. Meclise sevk edilen ancak kanunlaştırılmayan tasarılar; Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı Teşkilat Kanunu, Emekli, Dul ve Yetim Aylıklarının Artırılması, Grev ve Toplu Sözleşme Kanunu, Kira Kanunu, İş Kanunu, Sendikalar Kanunu, Orman Kanunu, Emekli Sandığı Kanunu'nda değişiklik yapılması ve devlet radyolarının bağımsız duruma getirilmesiyle ilgili olanlardır (Doğaner, 2023, s. 6).

Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), 3 Ocak 1961 tarih ve 205 sayılı Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanunu'yla kurulmuştur. Ordu mensupları arasında dayanışma, sigorta ve yardımlaşmayı sağlamayı amaçlayan tamamlayıcı ve ikincil emeklilik fonu olarak başlayan faaliyetler, Türkiye'nin sayılı şirketlerini bünyesinde barındırabilecek yapıya dönüşerek sürmüştür. OYAK'ın iştirakleri arasında turizm yatırımları da yer almıştır.

5 Ocak 1961 tarih ve 223 sayılı Yatırımlar Finansman Fonu Teşkil ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Böylelikle ekonominin istikrarlı bir biçimde gelişimini desteklemek amacıyla, ulaştırma, tarım ve endüstri sektörlerinde gerçekleştirilecek yatırımların finansmanı için "Yatırım Finansman Fonu" adı verilen bir fon kurulmuştur. Çıkarılacak tasarruf bonolarının satışı söz konusu fonun öz kaynağı, olarak belirlenmiştir (Kaynar, 2022, s. 138).

KM'nin kurulmasının ardından 13 Ocak 1961 tarihinde siyasi partilerin faaliyetlerine konulan yasaklar kaldırılmıştır. Emekli Org. Ragıp Gümüşpala'nın genel başkanlığında 11 Şubat 1961 tarihinde Adalet Partisi (AP), eski maliye bakanı Ali Ekrem Alican'ın genel başkanlığında 13 Şubat 1961 tarihinde Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve sendikacı Avni Erakalın'ın genel başkanlığında 13 Şubat 1961 tarihinde sosyalist eğilimli Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulmuştur. Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi'nin 16 Ekim 1958 tarihinde birleşmesi ile oluşan ve Osman Bölükbaşı'nın genel başkanlığında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi faaliyetlerine yeniden başlamıştır.

Devlet Başkanı ve Başbakan Org. Gürsel'in direktifi ile Başbakanlık bünyesinde Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Muslih Fer'in başkanlığında bakanlıklararası yetkili "Mevzuat ve Hukuki

Tedbirler Komisyonu” kurulmuştur. Komisyon 17, 23, 27, 30, 31 Ocak 1961 ve 1, 2 Şubat 1961 günlerinde gerçekleştirdiği toplantılarda, *Türkiye Turizminin Gelişmesi Hakkında Raporlar* hazırlamıştır. Raporlarda (BYTB, 1961, s. 10-25; BCA, 1961, 30-1-0-0/92-576-1);

- Turizm hareketlerini engelleyici uygulamaların ve mevzuatın yeniden düzenlenmesi,
- Turizm hareketlerini teşvik edici ve kolaylaştırıcı yasal ve yönetsel tedbirler alınması,
- Ülke genelinde propaganda ve turistik tanıtım faaliyetleri yürütülmesi,
- Turistlerin ilgilenebilecekleri yerel özellikleri olan hatıra eşyası türünden el sanatları ürünlerinin yapımını teşvik edecek bir pazarlama organizasyonunun kurulması,
- Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerde, başka ülkelerde olduğu gibi, yabancılara ve turistlere döviz karşılığında satış yapılacak özel mağazaların açılması,
- Garlarda, hava alanlarında yolcu salonlarında BYTB'nin yabancı dil bilen görevlileri ile enformasyon memurları arasında kurulacak iş birliğiyle turistlere kolaylık sağlanması,
- THY'nin ve Denizcilik Bankası'nın yurt dışındaki acentelerinin de birer Turistik Enformasyon Bürosu olarak çalıştırılması ve kara, demir, hava ve deniz hatlarında ücret ve sefer tarifelerini gösteren dokümanların bulundurulması,
- Büyük kentlerdeki iskele ve garlarda kent planlarının bulunmasının ve turistik yerlerin bu planlarda işaretlenmesi,
- Tercümanların ve turizm rehberlerinin sorunlarının çözülmesi,
- Türkiye'yi ziyaret etmek isteyen turistler için yurt dışında bilet temin olanaklarının artırılması, büyük kentlerdeki iskele ve garlarda bilgilendirici kent planlarının bulunmasına yönelik tavsiye kararları yer almıştır.

1961 yılı bütçe görüşmeleri 21 Şubat - 27 Şubat tarihleri arasında sürmüş, kabul edilen bütçe ile genel olarak ekonomik standartların yükseltilmesine, DP döneminde yaşanan kimi aksaklıkların bütçe aracılığıyla düzeltilmesine çalışılmıştır (Doğaner, 2023, s. 7). KM'de BYTB 1961 bütçesinin görüşülmesi sırasında BYTB'nin yapısı üzerinde çokça tartışılmış, KM üyesi Maraş İli Temsilcisi Mehmet Şişman, basın temsilcilerinden Zeki Gençosman, Ömer Samih Coşar ve İlhami Soysal basın özgürlüğünün sağlayacak biçimde bakanlığın teşkilat kanununun kabulü yönünde temenniler ve yeni birtakım görüşler sunmuştur. Bütçe Komisyonu adına söz alan komisyonun raportörü Ahmet Yıldız da yeni bir teşkilat kanunu taslağının hazırlanarak bakanlıklara görüş almak için sunulduğunu, bakanlık içindeki karmaşanın en kısa zamanda giderileceğini aktarmıştır. Ancak Ahmet Yıldız, kişisel olarak Turizm Bakanlığı kurulmasına turizm faaliyetlerinin bir bakanlık teşkilatını gerektirecek düzeye ulaşmamasından dolayı sıcak bakmadığını, bir genel müdürlükle turizm faaliyetlerinin uzunca bir süre daha yürütülebileceğini belirtmiştir (Seyitdanlıoğlu, 2015, s. 492-495).

Basın temsilcisi Hasan İlhan Esen: “...süratle planlı bir turizm sanayii faaliyetine geçmeye mecburuz. Esefle kaydetmek gerekir ki, memleketimizde bu yıl da turizm çalışmaları, broşür bastırmak ve garson, kursu açmak gibi müteferrik işlerden ibaret kalacaktır...” söylemiyle turizm planlamasının önemine değinmiştir (Seyitdanlıoğlu, 2015, s. 489). Esnaf Teşekkülleri Temsilcisi Hasan Tez: “Basın-Yayın ve Turizm Vekâleti birçok memleketlere basın ataşeleri göndermektedir. Bu memleketlere gönderilen basın ataşeleri hangi partiye mensupturlar lisan biliyorlar mı sormuştum. Demokrat Parti'den mebusluğunu kaybeden, Demokrat Parti'ye çok hizmet ettim diyen, Vatan Cephesi ocaklarında faaliyet gösterdim diyen insanlara Adnan Menderes para enflasyonu yaptığı gibi, rütbe enflasyonu da yapmak suretiyle önüne gelen insana rütbe dağıtmıştır. Demokrat parti zamanında dışarıya gönderilmiş olan bütün basın ataşelerinin geri çağrılmasını ve yerlerine ehil olan basın mensuplarının gönderilmesi hususunda bir tedbir düşünmekte midirler? Sayın Vekilden bu suallerimin cevabını isterken, hepimizi hürmetle selâmlarım.” Basın Yayın ve Turizm Bakanı Baban ise kürsüde “...DP dönemindeki suiistimallerin Yüksek Soruşturma Kuruluna intikal ettirilmiştir... Bir Vekâlet ki, bugüne kadar ilgililer onu bir tahterevallı olarak kullanıp Bakanlığa yakın ve Başvekalin yanında olmak, ona yakın olmak, göze girmek için onu kullanmak ister; Bakanlığın fonksiyonlarını Vatan Cephesi ocağı açılması için propaganda vasıtası yapar, işte bu durum onun bünyesini bir kurt gibi kemirir. 27 Mayıs'tan sonra bu kurtları inlerinden çıkarıp teşkilâtı yeni bir duruma getirmek bu Bakanlıkta benden evvel bulunan arkadaşlarımı da sanıyorum düşündürdü. Beni de düşündürdü. Yine sanıyorum ki yakında veya gelecek bütçede karşı karşıya geldiğimiz zamanda bunlar yine söz konusu olacaktır” gibi söylemi

olmuştur (Seyitdanlıoğlu, 2015, s. 497-515). MBK döneminde de daha çok askerlerin bürokrat ve diplomat atamalarında değerlendirildiği görülmüştür.

BYTB veya BYTGM'nin 1961 Yılı Bütçesi yatırımlar dâhil 56.797.000 TL olarak belirlenmiştir. Ayrıca 1961 yılı bütçesinden 6086 sayılı Kanunun 30'uncu maddesine göre Turizm Kredi Fonu'na 2.000.000 TL aktarılmıştır. İzmir-Ankara turistik yolunun tamamlanması, 200.000.000 TL'lik yatırımla Akdeniz ve Ege bölgesinde turistik yollar inşa edilmesi ve belirlenecek 12 noktada bungalov tarzı evler inşa edilerek turist çekecek yatırımların yapılması planlanmıştır.

MBK'ca kabul edilen 28 Mart 1961 tarih ve 283 sayılı *Anayasanın Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun*; 26 Nisan 1961 tarih ve 298 sayılı *Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun*; 24 Mayıs 1961 tarih ve 304 sayılı *Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu* ve 25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı *Milliyetvekili Seçimi Kanunu* ile MBK yönetimi sona erdikten sonra demokratikleşmenin önkoşulu olan kurumların işleyişle ilgili yasal çerçeve belirlenmiştir (Kaynar, 2022, s. 139).

Türkiye IMF'den 1 Ocak 1961 tarihindeki ilk stand-by anlaşması sonucunda 16 milyon SDR'lık (yaklaşık 22 milyon \$) bir borç almıştır. Bu anlaşma 12 ay sürmüştür ve 31 Aralık 1961 tarihinde sona ermiştir. ABD'yle yapılan görüşmeler esnasında 27 Nisan 1961 tarihinde "*T.C. Hükümeti ve SSCB Hükümeti arasında Doğru Demiryolu Nakliyat Sözleşmesi*" imzalanmıştır.

Yine 16 Temmuz 1961 tarihinde Demir Perde ülkeleri ile geçmiş dönemlerde akdedilmiş bazı anlaşmalar TBMM'de onaylanmıştır. Bu anlaşmalar;

- 318 sayılı *T.C. ile Romanya Halk Cumhuriyeti Arasındaki 5 Nisan 1954 Tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmasına Ek Protokol ile Eklerinin Onaylanması Hakkında Kanun*,
- 326 sayılı *T.C. Hükümeti ile Yugoslav Federatif Halk Cumhuriyeti arasında 31 Aralık 1959 Tarihinde Akdolan Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol ile Eklerinin Onaylanması Hakkında Kanun*,
- 327 sayılı *T.C. ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında 23 Şubat 1955 Tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmasına Ek Protokol ile Eklerinin Onaylanması Hakkında Kanun*,
- 328 sayılı *T.C. Hükümeti ile Macaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmza Edilen 12 Mayıs 1949 Tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmalarına Ek Protokol ile Eklerinin Onaylanması Hakkında Kanun*,
- 329 sayılı *T.C. Hükümeti ile Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmza Edilen 9 Temmuz 1949 Tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol ile Eklerinin Onaylanması Hakkında Kanun*,
- 330 sayılı *T.C. ile Polonya Halk Cumhuriyeti Arasındaki 18 Temmuz 1948 Tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmasına Ek Protokol ile Eklerinin Onaylanması Hakkında Kanun*'dur.

Çayirova Cam Fabrikası, 1957 yılında SSCB ile yapılan anlaşmada öngörüldüğü üzere 1961 yılında üretime başlamıştır. SSCB'nin Türkiye ile yaptığı antlaşmalar, uzay çalışmalarının ekonomik yükünden dolayı az gelişmiş ülkelere yardımları azaltan ABD'ye karşı bir denge ögesi olarak yapıldığı söylenebilir (Öğreten, 2022, s. 57). Türkiye'nin 1930'lu yıllardaki kalkınma atılımı sırasında, ardından 1960'lı yıllarla başlayan MBK hükümetleri döneminde ve özellikle 1963 yılı ile beraber planlı kalkınma döneminde SSCB'nin anlamlı desteği olmuştur. SSCB'nin özellikle Türkiye'nin endüstriyel yatırımlar yaptığı dönemlerde yanında olduğu ortadadır (Akalin, 1966, s. 86).

Batı Blokuyla da irtibatını sürdüren Türkiye ile Federal Almanya Hükümetleri arasında 6 Haziran 1961 tarihinde İDT'lerin tamamlanamamış yatırımlarında kullanılmak üzere 200 milyon Alman Markı tutarında kredi anlaşması imzalanmıştır. Federal Almanya – Türkiye İşgücü Anlaşması'nın 30 Ekim 1961 tarihinde imzalanmasının ardından 1962 yılında Türkiye'den Almanya'ya işçi göçü başlamıştır. Göçmen işçiler aracılığıyla Türkiye'ye giren döviz turizm gelirleriyle beraber önemli bir döviz kaynağı oluşturmuştur.

DP dönemi ve 27 Mayıs darbesinin ardından 1960'lı yılların ekonomik, sosyal ve siyasal ortamında ortaya çıkmaya başlayan sivil ekonomik örgütlenmelerden biri olan Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti 1961 yılında kurulmuştur. Heyetin, kurucuları Nejat Eczacıbaşı önderliğinde Nuri Eren, Şeci Edin, Robert W. Kerwin, Nezih Neyzi, Behçet Osmanağaoğlu ve Vakur Versan

olmuştur. Heyet, bir düşünce kuruluşu olmanın ötesinde, karar alıcılar üzerinde doğrudan etkili çalışmalarıyla dönemin iktidar bloku içindeki tartışmalarda önemli bir misyon üslenmiştir (Demir & Kömürcü, 2014, s. 43-44).

Kemal Sahir Kurutluoğlu, 2 Eylül 1961 tarihinde Basın Yayın ve Turizm Bakanı olarak atanmıştır.

9 Temmuz 1961 tarihindeki "1961 Türkiye Anayasa Değişikliği Referandumu" Türkiye'de gerçekleştirilen ilk referandumdur. Toplam seçmen sayısı 11.820.321 olup referanduma katılım oranı %80'nin üzerinde gerçekleşmiş, %61,7 "evet" oyuna karşılık %38,3 oranında "hayır" oyunun çıkması, askeri yönetimin aktif görevde olmasına karşın halkın serbestçe iradesini yansıtmış olduğunu göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası veya 1961 Anayasası, 20 Temmuz 1961 tarih ve 10859 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu anayasa ile Türkiye'de çift meclisli sisteme geçilmiştir. Anayasaya göre TBMM, üst kanat işlevinde olan Cumhuriyet Senatosu, alt kanat işlevinde olan Millet Meclisi'nden oluşmuştur. Genel seçimlerin 15 Ekim 1961 tarihinde yapılmasına KM'de oy birliğiyle karar verilmesinin ardından KM, 4 Eylül 1961 tarihinde çalışmalarını sonlandırmıştır. Org. Gürsel, Meclis'te yapılan 26 Ekim 1961 tarihli oylamada Türkiye Cumhuriyeti'nin 4. Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine Fahri Özdilek 27 Ekim 1961-20 Kasım 1961 tarihleri arasında geçici olarak başbakanlık görevini yürütmüştür.

Bu arada hükümet turizm alanında yapılacak reformlara ilişkin Turizm Sektörü 1962 Yılı Geçiş Planı adlı raporu ağırlıklı olarak yabancı uzmanlardan oluşan bir takıma hazırlatmıştır. Bütünüyle MBK perspektifiyle hazırlanmış bu raporun yazım çalışmaları 27 Ekim 1961 tarihinde bitirilmiştir. Rapor, alansal varlıklar yönünden zengin olan Ege ve Marmara bölgelerinde elde bulunan olanaklarla işe başlamanın gerekliliği ve önemi üzerinde durulmuştur. Turistin güvenliğinin sağlanması için mevcut önlemlerle beraber İçişleri Bakanlığı'na bağlı Turizm Polisi teşkilatının kurulması, turist yoğunluğunun olduğu bölgelerde Turizm Emniyet Bürolarının açılması, bu bürolarda yabancı dil bilen, emniyet ve asayişten anlayan ve turizm politikasını benimsemiş Turizm Emniyet Bölge Başkanları'nın atanması önerilmiştir. Ayrıca evleri 1957 Depreminde zarar gören Marmarisliler için inşa edilmiş 233 tane evin turizme kazandırılabilirliği üzerinde durulmuştur (BCA, 1961, 30-1-0-0/92-576-1).

TBMM 12. yasama döneminde görev yapacak milletvekillerini ve senatörleri belirlemek için 15 Ekim 1961 tarihinde seçim yapılmıştır. Senatörlük seçimlerinde çoğunluk sistemi, milletvekilliği seçimlerinde ise nisbi temsil sistemi uygulanmıştır. Seçimlere, CHP'nin dışında CKMP, darbe sonrası kurulmuş AP ve YTP olmak üzere toplamda dört parti katılmıştır. Seçim sonuçlarına göre tek başına iktidar olmayı bekleyen CHP %36,7 oy oranıyla 173 milletvekilliğini alarak TBMM'de birinci parti olmasına karşın çoğunluğu elde edememiş, AP158, CKMP 54 ve Yeni Türkiye Partisi YTP 65 milletvekilliği kazanmıştır. Senato seçimlerinde ise, AP 71, CHP 36, CKMP 16 ve YTP 27 senatörlük kazanmıştır. Herhangi bir parti mutlak çoğunluğu sağlayamadığı için CHP ile AP arasında Türkiye'nin ilk koalisyon hükümeti İsmet İnönü'nün başkanlığında kurulmuştur (Türk, 2006, s. 80). Genel seçimlerin yapılması ile demokratik süreç biçimsel olarak yeniden başlamış olsa da; 27 Mayıs darbesinin gölgesinde yeni bir döneme girilmiştir.

Türk Hükümeti'nin isteği üzerine, turizm ve otelcilik uzmanı P. M. Brindel, Türkiye'de turizm ve otelcilik alanında nitelikli personel yetiştirme konusunda rapor hazırlamak üzere Fransız Hükümeti'nce 1961 yılında görevlendirilmiştir. Brindel raporunda, eğitimcilerin yetiştirilmesi ve otelcilik okulunun kuruluşu için yapılması gereken çalışmalar açıklanmış ve İstanbul'da otelcilik okulu kurulması için önerilerde bulunmuştur (TTB, 1963, s. 41-45). Bunların yanında 8 Haziran 1959 tarih ve 7334 sayılı *7334 sayılı İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kanunu* gereğince bir ihtisas kolu olarak görülmüş ve akademilerde turizm bölümleri kurulmaya başlanmıştır. Mezunlarının turizm işletmelerinde istihdam edilmesi amacıyla 1961-1962 eğitim öğretim yılında Ankara Otelcilik Okulu'nun açılarak Turizm eğitiminin örgün eğitim standartlarında verilmesine başlanması planlı kalkınma döneminin hazırlık aşamasında gerçekleşen gelişmelerdir (Ünlüönen & Boylu, 2005, s.13-14).

Türkiye, Avrupa Konseyi'nin 13'üncü Üye Devleti olarak, *Kişilerin Avrupa Konseyine Üye Ülkeler Arasında Dolaşımını Düzenleyen Kurallara Dair Avrupa Sözleşmesi*'ne (ETS No. 025) 25 Mayıs 1961 tarihinde taraf olmuştur. Bu sözleşme, Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler arasında kişilerin seyahatlerini kolaylaştırmıştır.

Anadolu'daki iller arasında gelişmeye başlayan yük ve yolcu taşımacılığı sonucunda yapımına 1956 yılında başlanan Bursa Şehirlerarası Otobüs Terminali (Santral Garaj) 10 Şubat 1961 günü işletmeye açılmıştır (Polat, 2005, s. 85). Dağıstanlı Turizm Otobüs İşletmesi ve Balıkesir Uludağ Turizm, yolcu taşımacılığına başlamıştır. Duru Turizm Seyahat Acentası 1961 yılında İstanbul'da faaliyetlerine başlamıştır.

Turizmde özel girişimlerin de varlık gösterme sürecini örneklemesi açısından 1960'lı yılların başında dikkate değer gelişmeler olmuştur. Kent Otel 1 Mayıs 1961 yılında tek binadan oluşan 4 yıldızlı bir otel olarak Ankara'da hizmete açılmıştır. Türkiye'nin ilk özel otel-motel zinciri olarak kabul edilen TUSAN M/Otelleri, yabancı turistlere yönelik kültür turizmini başlatmak amacıyla Yüksek Mühendis Enver Muradoğlu'nun 1960 yılında kurduğu TUSAN Turizm Sanayi AŞ'nin yatırımlarıdır. Erdek kent merkezinde, deniz kenarında konumlanan Erdek TUSAN Otel, diğer TUSAN işletmelerine geliriyle kaynak sağlaması amacıyla belirlenip kiralanmış, 1961 yılında işletmeye açılmıştır. Yine Ürgüp TUSAN Otel Ürgüp Belediyesi'nden kiralanmış bir binada 1961 yılında hizmete sokulmuştur (Tuna Ultav & Savaşır, 2015, s. 87).

Turizm açısından önemli sayılabilecek diğer gelişmelerden biri ise Kütahya ili Yoncalı köyündeki kaplıca ve çamur hamamının bütün hakları, menfaatleri, taahhütleri ve borçlarıyla birlikte Kütahya Yoncalı Dübecik Kaplıcaları İşletmesi AŞ'ye devredilmesinin Bakanlar Kurulunca 10 Kasım 1961 tarihinde kararlaştırılmasıdır. Ayrıca Bursa kent merkezinin güneyinde yer alan Uludağ, 20 Eylül 1961 tarihinde 11.338 ha.'lık bir alanda Milli Park olarak ilan edilmiştir.

Bu dönemde de müzeciliğe yoğunlaşma sürmüştür. 23 Nisan 1920-15 Ekim 1924 tarihleri arasında ilk TBMM olarak kullanılan bina, sırasıyla Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Merkezi ve Hukuk Mektebi olarak işlev görmüş, 1952 yılında Maarif Vekâletine (Milli Eğitim Bakanlığı'na) devredilmiş ve 1957 yılında müzeye dönüştürülmek üzere çalışmalara başlanmıştır. Bina "*Türkiye Büyük Millet Meclisi Müzesi*" adıyla 23 Nisan 1961 tarihinde halkın ziyaretine açılmıştır (Ankara Kent Rehberi, 2013, s 10-12). MBK Başkanlığı'nın talimatı üzerine Beşiktaş kıyılarındaki Beşiktaş Vergi Dairesi'nin mülkiyeti 1961 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na devredilmiş, bu bağımsız bina 27 Eylül 1961 tarihinde Deniz Müzesi ve Arşivi Müdürlüğü olarak hizmete açılmıştır (Akkaya, 2024).

III. DEĞERLENDİRME

MBK döneminde turizmin gelişmesi için kritik önemi olan, 1961 Anayasası'nın kabulü, DPT'nin kurulmasıyla planlı kalkınma dönemine geçiş ve BYTB'nin faaliyetleri olmuştur.

III.I. 1961 Anayasası'nın Kabulü

KM'in ürünü olan ve 9 Temmuz 1961 tarihindeki referandumla onaylanan 1961 Anayasası ile T.C.'nin laik devlet yapısına ek olarak sosyal devlet ve hukuk devleti olgusu girmiştir. Türkiye'de ilk olarak 1961 Anayasası'nın 40'ıncı maddesinde "...Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir, özel teşebbüsler kurmak serbesttir" hükmüyle çalışma hakkı yer almıştır. Anayasanın 44'üncü maddesinde; "...Her çalışan dinlenme hakkına sahiptir. Ücretli hafta ve bayram tatili ve ücretli yıllık izin hakkı kanunla düzenlenir" hükmüyle çalışanlara ücretli izin hakkı resmi olarak tanınmıştır. Çalışanlara dinlenme hakkı, Türk Hukukunda öncelikle anayasal sosyal bir hak olan çalışma hakkı kapsamında güvence altına alınmış, özellikle İş Kanunu ile günün değişen koşullarına uygun olarak çalışanları koruyucu ve gözetici hükümlerle desteklenmiştir. Uluslararası alanda da özellikle ILO Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları paralelinde hafta tatili ve yıllık ücretli izne ilişkin çalışanı ve özellikle dinlenme hakkının özünü koruyucu hükümleri kapsamaktadır.

Anayasanın 18'inci maddesinde "*Herkes, seyahat hürriyetine sahiptir*" ve "*Türkler, yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir*" hükümleri yer almaktadır. Ayrıca, sendika kurma hakkı başta olmak üzere toplu sözleşme ve grev hakkı da yine 1961 anayasasında yer bulmuştur. Söz konusu hükümlerle Türk yurttaşları, turizme katılım için anayasal temel ve güvence bulmuştur.

Bu anayasa, bir yandan temel hak ve özgürlükleri büyük ölçüde genişletmiş ve geniş kapsamlı sosyal haklar getirmiş olmakla beraber, anayasa yapımında üzerinde en çok tartışılan konuların başında ekonomi yer almıştır. Çünkü ekonomik yapının, siyasal, sosyal ve hatta kültürel yapılarla derin bir bağı vardır. Anayasanın 41'inci maddesinde de “*İktisadî ve sosyal hayat, adâlete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacıyla düzenlenir. İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla, millî tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak Devletin ödevidir.*” hükümleri yer almaktadır. Söz konusu maddeden de anlaşılacağı gibi bu anayasa aynı zamanda devletin ekonomik faaliyetlere düzenleyici bir erk olarak müdahalesine ve kalkınma planlarının yapılmasına yasal bir zemin sağlamıştır (Bahçe & Eres, 2023, s. 40). Türkiye’de temel ekonomik dinamiklerden olan aynı zamanda sosyal bir fenomen olan turizmin gelişimini yönlendiren olumlu etkenlerden biri de 1961 yılında kabul edilen anayasa ile çalışma hakkı, seyahat özgürlüğü ve yıllık ücretli izin, haftalık izin, bayram tatili gibi hakların yasallığa bütünüyle kavuşmuş olması söylenebilir. Yabancı sermaye yatırımlarının aradığı hukukun üstünlüğü ve istikrarlı ekonominin koşulları da anayasal olarak oluşturulmak istenmiştir.

1961 Anayasası özgürlükçü karakteriyle beraber bir yandan da, seçilmiş organların iktidarını sınırlayacak etkin bir denge ve denetim sistemi kurmuştur. Bu denetimler; kanunların anayasaya uygunluğunun anayasa mahkemesi ile yargısal denetimi; yasama organında ikinci bir meclis oluşturulması; yürütmenin bütün iş ve işlemleri üzerinde denetim yetkisi olan idari mahkemelerin güçlendirilmesi; yargı bağımsızlığı; kamu çalışanlarının iş güvencesinin artırılması; TRT ve üniversiteler gibi kurumlara geniş bir yönetsel ve finansal özerklik verilmesidir. Böylelikle, seçilmişlerin iktidarının, yargı organları ve diğer bürokratik kurumlarla etkili biçimde dengelenmesi ve denetlenmesi, bir yandan da genişletilen temel hak ve özgürlüklerin gerçek anlamda çoğulcu demokrasinin aşamalı olarak oluşmasını sağlaması beklenmiştir (Canitez, 2008, s. 90; Özbudun, 2022, s. 20).

Bununla beraber 1961 Anayasası ile Genel Kurmay Başkanlığı’nın Milli Savunma Bakanlığı’na bağlı olmaktan çıkarılması, Milli Güvenlik Kurulu’nun kurulması, Yüksek Askeri Şura’nın ve Askeri Yargıtay’ın yapılandırılmasıyla askeri bürokrasi devlet yönetiminde güçlü ve etkili bir konuma da ulaşmıştır (Canitez, 2008, s. 83). Ayrıca anayasa ile kurulan ve düzenlenen kurum ve kuruluşlar arasında, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu, Basın İlan Kurumu, Devlet Personel Dairesi, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu yer almakta olup; bu kurum ve kuruluşlar, toplumsal yaşamın değişimini sağlamıştır.

III.II. Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı’nın faaliyetleri

Beşinci Menderes Hükümeti’nin 25 Kasım 1957 tarihinde açıklanan bakanlar kurulunda ilk defa Basın Yayın ve Turizm Vekâleti (BYTB-Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı) yer almıştır. Böylelikle, 4951 sayılı Bakanlıklar Kuruluşu Hakkında Kanunun 1’inci maddesinde yer alan Başbakanın teklifi ve Cumhurbaşkanı’nın onamasıyla Devlet Daireleri Bakanlıklara ayrılır hükmüne göre BYTB kurulmuştur. Ancak Balıkesir Milletvekili İbrahim Sıtkı Yırcalı’nın Bakan olarak atandığı BYTB herhangi bir teşkilat kanunu olmadan, 1949 yılında kurulmuş BYTGM’nin teşkilat yapısıyla faaliyete geçmiştir, kısacası BYTGM’nin başına yalnızca bir bakan atanmıştır, bakanlık müsteşarı ve bakanlık organları yoktur. Yeni teşkilat kanununun kısa bir süre içinde çıkarılması amacıyla hazırlıklara başlanmış, bu konuda öneri ve görüşlerinden yararlanmak üzere Almanya Federal Hükümet Basın ve Enformasyon Dairesi’nden Dr. Hans Stercken adında bir uzman çağırılmıştır (Çoruh, 1974, s. 113; Evcin, 2017, s. 44). Bu girişimlere karşın BYTB, DP iktidarı döneminde bir teşkilat kanununa kavuşmamıştır. Dünya genelinde ve Türkiye’de turizmde büyük gelişmelerin yaşandığı dönemde, bir genel müdürlük mevzuatıyla bir bakanlığın yönetilmesi kuşkusuz turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. BYTB’nin kuruluşunu izleyen yıllarda özellikle darbe sonrasında bütçelerinin Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük bütçesi olarak kanunlaşması bu sorunun bir göstergesidir. Ortaya çıkan yönetsel sorunlar ve bunların tanıtım ve propaganda faaliyetlerine olumsuz etkileri, dönemin yürürlükte olan turizm anlaşmalarından yeterince verim alınamamasına neden olmuştur (Evcin, 2019, s. 69-70).

BYTB'nin bir teşkilat kanunu bulunmamasının turizm çalışmaları konusunda ortaya çıkardığı sorunlar TBMM'de, 1960 sonrasında ise MBK'da, TM'de, KM'de tartışılan başlıca konular arasında yer almıştır. Bu sorunu çözmek üzere İsviçre Milli Turizm Ofisi Müdürü Siegfried Bittel'in, turizm mevzuatının hazırlanması ve örgütlenmesinin yapılandırılması ve turistik tesislerin işletilmesi işlerinde uzman olarak, BYTB emrinde 28 Şubat 1961 tarihinden başlayarak üç ay süre ile görevlendirilmiştir (BCA, 1961, 30-18-1-2/159-15-8). Hazırlanan yeni "*Teşkilât Kanunu Tasarısı*" Bakanlıkların öneri ve görüşleri alındıktan sonra sırasıyla yasama yetkisini elinde tutan MBK'ya, ardından da KM'in onayına sunulmuştur. Ancak yoğun anayasa hazırlık çalışmalarından dolayı teşkilat kanunu çıkmamıştır.

BYTGM'nin başına sırasıyla Dr. Ahmet Şükrü Esmer (1949-1950), Dr. Halim Tefvik Alyot (1950-1954), Muammer Baykan (1954-1956) ve ikinci kez Dr. Halim Tefvik Alyot (1956-1957) atanmıştır. BYTB'nin teşkilat kanunu olmadığı için kuruluş tarihinden sonra Basın Yayın ve Turizm Bakanı ile beraber Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürü de atanmıştır. BYTGM, sırasıyla Munis Faik Ozansoy (1957-1958), Prof. Dr. Halil Demircioğlu (1958-1959), Altemur Kılıç (1959-1960), Ahmet Yıldız (1960-1960), Bekir Tünay (1960-1962) ve Nejat Sönmez (1962-1963) yönetiminde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın 1963 yılında kurulmasına dek faaliyetlerini sürdürmüştür.

Gürsel Hükümetlerinde döneminde sırasıyla Zühtü Tarhan, Selim Rauf Sarper, Mustafa Cihat Baban ve Kemal Sahir Kurutluoğlu Basın Yayın ve Turizm Bakanı olarak görev yapmıştır. Bu kişilerin profili Tablo 1 sunulmuştur.

Tablo 1. Gürsel Hükümetlerinde Basın Yayın ve Turizm Bakanı Olarak Görev Yapan Kişiler

Bakanın Adı Soyadı	Eğitim Alanı	Meslek ve Deneyim	Görev Süresi	Hükümet
Zühtü Tarhan	Hukuk	İcra hâkimliği, savcılık, adalet müfettişliği	30 Mayıs 1960 -27 Ağustos 1960	1. Gürsel Hükümeti
Selim Rauf Sarper	Hukuk	Diplomatlık	27 Ağustos 1960 -5 Ocak 1961	
Mustafa Cihat Baban	Hukuk	Gazeteci	5 Ocak 1961 - 29 Ağustos 1961	2. Gürsel Hükümeti
Kemal Sahir Kurutluoğlu	Hukuk	Savcılık	2 Eylül 1961 - 20 Kasım 1961	

MBK Hükümetleri veya Gürsel Hükümetleri teknokratlar hükümeti olarak nitelendirilse de Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı yapan kişilerin teknokrat olduğu söylenemez. Tablo 1'de de görüldüğü gibi bakanlık yapan kişilerin hepsi hukuk alanında eğitim almıştır. Yalnızca Baban gazetecilik geçmişiyle Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı'nın basın yayın kısmıyla ilgilidir. Belki de bu durum dönemde egemen olan turizm algısıyla ilgili olabilir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan turizm hareketliliğinden maksimum düzeyde yararlanabilmek ve yeni gereksinimlere karşılık verebilmek doğrultusundaki faaliyetler 1963 yılında bağımsız bir Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kurulmasına dek tanıtım ağırlıklı yani basın ve yayın perspektifinde olmuştur.

MBK Hükümetlerinin ardından 1961 genel seçimleri sonrası kurulan 26. Türkiye Hükümeti'nin Başkanı İsmet İnönü, 27 Kasım 1961 tarihinde TBMM'de hükümet programını sunarken şunları ifade etmiştir: "*Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı artık kurulmuştur. Basın, yayın ve turizm işleriyle meşgul olan bakanlık gelişme hâindedir. Teşkilat kanunu meclise sevk edilecektir. Bu kanunla turizm mevzuuna inkişaf vermeye çalışacağız. Turizm endüstrisi bizim memlekette öteden beri hepimizin bilir gördüğümüz ve hepimizin şikâyet ettiği bir konudur. Tecrübe göstermiştir ki, bu konuda başarı temin etmek sanıldığı kadar sade ve kolay olmayacaktır. Biz bu konuyu en sade vatandaşın en yüksek kültür ve teknik müesseselerine kadar anlatmağa ve teşkilatlandırmağa çalışacağız.*" (Seyitdanlıoğlu, 2015, s. 1326-1327). Başbakan İnönü, turizmin öneminin ülkede iyi anlaşılması, turizm yönetimindeki örgütlenme sorununun aşılması konusunda hükümet iradesini vurgulamıştır. DP Hükümetleri ve MBK Hükümetleri döneminde hazırlanan raporlar ve diğer ön çalışmaların sonucunda bağımsız bir Turizm Bakanlığı'nın kurulması için tüm koşullar sağlanmıştır. Sekizinci İnönü Hükümeti döneminde 2 Temmuz 1963 tarih ve 265 sayılı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanunu TBMM'de kabul edilmiş ve Turizm Tanıtma Bakanlığı kurulmuştur.

III.III. Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kurulması ve Planlı Kalkınma Döneminin Başlaması

İktisadi plancılık “*Belli bir dönemde belirli sosyoekonomik amaçlara ulaşabilmek için, bu işle görevlendirilmiş organlarca ve daha önceden belirlenen araçları kullanarak belli bir bölgede yürütülen faaliyetlerin tümü*” olarak tanımlanmaktadır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2010, s. 113). Türkiye’de planlı kalkınma girişimlerinin geçmişi Cumhuriyet’in ilk yıllarına dek uzanmaktadır. 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Bunalımından sonra devletçilik politikasıyla kalkınmanın hedeflendiği Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 17 Nisan 1934 tarihinde yürürlüğe sokulmuştur. Endüstrileşmeyle kalkınmanın hedeflendiği 1938-1943 yıllarını kapsayan 1936 yılında hazırlanan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasından dolayı uygulanamamıştır. Savaşın hemen ardından birbirinden farklı anlayışla hazırlanmış 1946 İvedi Sanayi Planı ile 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı (Vaner Planı) başarısızlıkla sonuçlanmış planlı ekonomiye geçme girişimlerinden olmuştur (Uzunkaya, 2020, s. 15). Menderes dolayısıyla DP hükümeti, “*devletçilikle eşdeğer gördükleri*” planlamaya pek sıcak bakmamıştır.

Uluslararası kuruluşların da borç vermeye ve yapılacak yardımlara önkoşulunun 1958 yılında başlayan kriz sonrası planlama olduğu görülmüş ve planlama konusu gündeme gelmiştir. Yeni kurulan Koordinasyon Bakanlığı’yla ile planlama çalışmaları hızlanmıştır ve Hollandalı ünlü kalkınma ekonomisi Prof. Dr. Jan Tinbergen ile ekibi çalışmalara başlamak üzere Türkiye’ye gelmiştir (Akçay, 2007, s. 312). Askeri darbe sonrası Koordinasyon Bakanlığı’nın Ticaret Bakanlığı’na bağlanmasıyla birlikte Şefik İnan’ın yürüttüğü çalışmalar sonucunda, bir planlama teşkilatının kurulması kararlaştırılmıştır. DP döneminde planlama teşkilatının kuruluş çalışmalarını yürütmek için Türkiye’ye gelmiş Tinbergen’in yeniden çalışmalarını sürdürmesi istenmiştir (Öğreten, 2022, s. 59). Her ne kadar DPT’nin 30 Eylül 1960 kurulması, 1961 Anayasasının 9 Temmuz 1961 tarihli referandumda kabulünden önce gerçekleşmiş olsa da anayasanın 129’uncu maddesinin “*İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma plana bağlanır. Kalkınma bu plana göre gerçekleştirilir*” hükmüyle DPT anayasal zemin bulmuştur.

DPT’nin kurulma sürecinde, DPT’ye siyasetten bütünüyle bağımsız, hatta hükümete dayatma yetkisinde olan hukuksal konumlandırma tartışılan konulardan biri olmuştur. Sonuç olarak DPT; Başbakanlığa bağlı bir müsteşarlık olarak kurulmuş, örgüt yapısı içinde yer alan Yüksek Planlama Kurulu’nda (YPK) bürokratlara ve siyasilere eşit sayıda temsil hakkı verilerek özerk bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır (Akçay, 2007, s. 90).

DPT, Türkiye’de kalkınma planları, yıllık program, sektör ve alt-sektör ana planları hazırlamanın yanında, kültürel ve sosyal olguları da içeren bir kalkınma perspektifi sunmuştur. DPT’nin ilk faaliyeti 1961 yılına ait Bütçe Kanun Tasarısı üzerinde çalışmak olmuştur. DPT’nin bu ilk çalışmayı yapmasından sonra, planlı kalkınma dönemine geçiş için bir hazırlık dönemi gerekmiştir (Akçay, 2007, s. 85). DPT’nin kurulmasıyla planlı kalkınma dönemine geçiş başlamış, Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktası olmuştur. İlk beş yıllık kalkınma planından (BYKP) önce planlı kalkınmaya geçişi kolaylaştıracak “1962 Yıllık Programı” adı altında bir geçiş programı uygulanmıştır. Birinci BYKP, 16 Ekim 1962 tarihli ve 77 sayılı “*Uzun Vadeli Planın Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğünün Korunması hakkındaki Kanun*” hükümleri uyarınca TBMM Plan Karma Komisyonu, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisinde görüşülerek, 21 Kasım 1962 tarihinde onaylanmış ve 3 Aralık 1962 tarihli ve 11272 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Her ne kadar Birinci BYKP (1963-1967), 1961 seçiminin ertesinde kurulan Sekizinci İnönü Hükümeti döneminde uygulanmaya başlanmış olsa da hazırlık çalışmalarına MBK döneminde başladığı için bütünüyle MBK döneminin karakterini yansıtmaktadır. Söz konusu planın başında dönemin Başbakanı İsmet İnönü, planlı döneme geçişin amacını net bir biçimde şöyle açıklamıştır: “*Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Hedefleri ve Stratejisinde; Türk ekonomisi Devlet ve özel teşebbüs sektörlerinin yan yana bulunduğu karma bir ekonomidir. Planlama bakımından karma ekonominin sağladığı imkânlardan en çok faydalanma yolları üzerinde durulacak ve bu sistemin kurallarına uyulacaktır. Devlet sektörünün faaliyeti kararlaştırılan gelişme hızını gerçekleştirecek ve stratejinin gerektirdiği yönde sağlanacak şekilde planlanacaktır*” (DPT, 1963, s. 525-526).

DPT’nin kurulmasıyla izlenen karma ekonomi sistemi, bürokrasinin ve devletin bakış açısını yansıtmada belirleyici olmuştur. Sistematik bir yapının kurulmaya çalışıldığı bu dönemde, ekonomiye doğrudan etkileri olan turizm konusu kamuoyunda ayrıntılı olarak ele alınmış, gelecek

yıllarda Türk turizminde gelişmeyi sağlayacak görüşler ve projeksiyonlar ortaya konulmuştur (Kızılgöl & Erbaykal, 2008, s. 352). DPT'ce hazırlanmış kalkınma planlarında, Türkiye'nin endüstrileşerek kalkınacağına, turizm faaliyetlerinin bunu destekleyeceğine ve hızlandıracağına değinilmiştir (Hoşcan & Türkseven, 2023, s. 7).

Birinci BYKP'de, ekonomik gelişmenin itici gücü olarak kamu yatırımları ve kamu işletmeciliği görülmüştür. Planın temelindeki ilke, planın kamu kesimi için emredici, özel kesim için ise yönlendirici ve özendirici nitelikte olmasıdır. Bu ilkenin turizm sektöründe uygulanması, diğer sektörlerde de olduğu gibi altyapı yatırımlarının kamu sektörünce, üstyapı yatırımlarının ise özel sektörce üstlenilmesi biçiminde olmuştur (Bozok & Şahin, 2009, s. 264). Böylelikle turizm sektöründen elde edilen gelirler maksimize edilmeye çalışılırken, maliyetler ise minimize edilmeye çalışılmıştır (Olalı & Timur, 1998, s. 30). Planda, Türkiye'nin ödemeler dengesinin sağlanmasında turizmden daha çok yararlanılarak zengin, doğal ve tarihsel kaynakların daha etkin bir biçimde kullanılması, tanıtım ve reklam faaliyetlerine önem verilmesi ve bunun için gerekli yatırımların yapılması temel ilkeler olarak benimsenmiştir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2010, s. 114). Planda, gerçekleştirilen kamu yatırım ve harcamalarında sırasıyla; turizm, enerji, tarım, eğitim, sağlık vd. hizmet sektörlerinde geride kaldığı, diğer taraftan madencilik, imalat sanayii, ulaştırma ve konut kesimlerinde ise plan hedeflerinin üzerine çıkıldığı görülmektedir. Plana göre, kamu yatırımları ve harcamaları incelendiğinde; turizm, enerji, tarım, eğitim, sağlık gibi hizmet sektörlerinde plan hedeflerinin gerisinde kaldığı, buna karşın madencilik, imalat sanayii, ulaştırma ve konut sektörlerinde ise hedeflerin üzerine çıkıldığı görülmektedir. Özellikle turizm alanında, hedeflenen gelirin artırılması ve ödemeler dengesindeki açığın kapatılması amacıyla önlemler alınmıştır (Türkmen, 2023, s. 370). İlk beş yıllık dönemde yapılacak temel altyapı ve turizm yatırımlarıyla ticaret filosunun geliştirilmesi, özellikle ikinci beş yıldan sonra görülmeyen kalemlerde gelirlerinde hızlı bir artış sağlaması kurgulanmıştır. On beş yıl içerisinde dış ticaret alanında yaşanabilecek değişimler, ihracatın büyümesi ve çeşitlenmesi, görünmeyen kalemlerde özellikle turizm gelirlerinin artışı ve ithalat yapısının değişikliği biçiminde özetlenebilir. Söz konusu hedeflere ulaşılmasında planda öngörülen tedbirler kısmında; turist çekme amaçlı propaganda çalışmalarında deneyimli yabancı reklam kuruluşlarıyla işbirliği yapılması, turizm işlerini yürütmek ülke genelinde üzere bir örgütün kurulması, turistik yörelerde turizm ile ilgili yerel kurum ve kuruluşların yer aldığı birer "*Turizm Geliştirme Kurulu*"nun kurulmasının teşvik edilmesi, yasal düzenlemelerin metinlerinde turizmin gelişmesini engelleyen hükümlerin değiştirilmesi, turistlerin yurtdışı kalmalarını kolaylaştırılması ve yeni kurulacak nitelikli konaklama işletmelerine bir süre için bina vergisinden muafiyet sağlanması sıralanmıştır (DPT, 1963, s. 42, 425-428).

SONUÇ YERİNE

1960 askeri darbesi, istikrarsızlık, güven kaybı, seyahat kısıtlamaları, yatırımların azalması ve tanıtım eksikliği gibi faktörler başlangıçta Türkiye'nin turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak 1960'lı yılların Türkiye'sinde öncelikli gündem maddesi olan kalkınmayla doğrudan ilişkisi bulunan turizm sektörünün geliştirilmesiyle birçok sorunun çözüme kavuşturulması hedeflenmiştir. Çözülmesi gereken, işsizlik ve döviz girdisi sorunları turizme öncelik verilmesinde gerekçesi olmuştur. Bunlarla beraber turizm talebinin gün geçtikçe artması; turizmin ekonomik kısıtlamalar, tarifeler ve kotalardan diğer sektörlerden daha az etkilenmesi ve turizm endüstrisinin gelişme maliyetlerinin düşük olması ise diğer gelişmeler arasındadır (Kızılgöl & Erbaykal, 2008, s. 352)

DPT'nin kurulması ve 1961 Anayasası'nın kabulü, Türkiye'nin ekonomik ve siyasal tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. DPT'nin kurulmasıyla planlı kalkınma dönemine geçiş başlamış, karma ekonomi modelinde endüstrileşmenin öncelikli görülmesiyle batı tarzı endüstri toplumu yapısına geçiş hızlanmıştır. Bu dönemde, doğrudan ekonomik etkileri olan turizm konusu ayrıntılı biçimde ele alınmış, kalkınma planlarında gelecek yıllarda Türk turizminin gelişimini sağlayacak görüşler ve projeksiyonlar sunulmuştur. MBK üyelerinin söylemiyle, "*İkinci Cumhuriyetin Anayasası hazırlanıp kabul edilerek demokratik düzene geçiş süreci*" başlamıştır. Anayasada yer alan refah devleti modeli ve planlı kalkınma politikalarının uygulanmaya başlanmasıyla birlikte, Türkiye'nin dünya ekonomik sistemi içerisinde '*İthal ikameci*' olarak tanımlanan rolü belirlenmiştir. Refah devleti modeli, yeni bir

sermaye birikimi yöntemi olarak ortaya çıkmış; zamanla dengeyi gözetleyen ancak popülist söylemlere yenik düşen bir bölüşüm politikası benimsemiştir (Akın, 2021, s. 112-113; Kızılgöl & Erbaykal, 2008, s. 352)

Demokratik süreç genel seçimlerin yapılmasıyla biçimsel olarak yeniden başlamış; MBK dönemindeki yasal düzenlemelerle çerçevesi belirlenen politikaların izlendiği ve kurumsal olarak ülke yönetiminde planlamanın egemen olduğu yeni bir döneme girilmiştir (Kaynar, 2022, s. 140). Yabancı sermaye yatırımlarının aradığı hukukun üstünlüğü ve istikrarlı ekonominin koşulları kısmen de olsa oluşmaya başlamıştır.

MBK döneminde turizmde niceliksel artış olmamasına karşın, turizmin devlet örgütü içinde yerini almasına öncülük edilmiştir. Turizmin gelişmesi adına dönem boyunca yapılan çalışmaların, planlı kalkınma döneminin altyapısını oluşturduğu söylenebilir. Özellikle DPT'nin kurulması, 1961 anayasası ve yasal düzenlemeler ile birlikte Türkiye'nin turizm politikaları yeniden biçimlendirilmiş ve sektör yeniden canlanma sürecine girmiştir. Turizm sektörü, darbe sonrası politik istikrarın geri dönmesiyle önemli adımlarla desteklenmiş ve turizm potansiyelinin değerlendirilmesi için çaba gösterilmiştir. Dünya ekonomisiyle bütünleşme, yüksek enflasyonla mücadele ederek milli gelir düzeyini yükseltme ve büyüme hızını artırma gibi makroekonomik hedefleri olan Türkiye, planlı kalkınma döneminin başından beri turizm endüstrisine gereken önemi vermiştir (Afşar, 2002, s. 148).

Birinci BYKP'de, temel amaç dengeli bir sosyoekonomik gelişmeyle beraber milli gelirden bir büyüme sağlamak olmuştur. Planın temelini ithal ikâmecî sanayileşme stratejisi oluşturmuş, kurgulanan ekonomik yapı endüstri ve hizmet ağırlıklı olmuştur dolayısıyla turizm önem kazanmaya başlamıştır. MBK dönemindeki yasal düzenlemelerle hukuksal temelleri atılan kurum ve kuruluşların büyük bir kısmı bugün de faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu dönemde atılan adımların; uzun vadede Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve siyasal yapısına önemli katkılar sunduğu; bu katkıların topluma, demokratik rejime, ekonomiye ve ülke yönetimine yönelik olumlu etkileriyle günümüze kadar ulaştığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Afşar, A. (2002). Türkiye Turizm Sektörü'nde Konaklama İşletmelerinin Finansal Analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 147-166.
- Akalın, G. (1966). A.B.D ve S.S.C.B Ekonomik Yardımlarının Karşılaştırmalı Özellikleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 21(1), 47-87.
- Akça, Y. (2016). Türkiye'nin kalkınma planlarında turizm politikası. *International Conference on Eurasian Economies* (s. 721-726). Kaposvar - Hungary: Eurasian Economists Association.
- Akçay, Ü. (2007). *Kapitalizmi Planlamak – Türkiye'de DPT'nin Dönüşümü*. İstanbul: SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Akın, D. (2021). Halkla İlişkiler Örgütlerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişmesinin Kapitalist Üretim Tarzı ve İlişkileri Bağlı. *Egemia Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya Ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*(9), 103-118.
- Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(11), 55-72.
- Akkaya, T. (2024, 03 05). TDV İslâm Ansiklopedisi. *İstanbul Deniz Müzesi*. İstanbul: TDV. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul-deniz-muzesi> adresinden alındı
- Akyol, C. (2012). Kırsal Turizmde Ev Pansiyonculuğu Modeli ve Karadeniz Örnekleme. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), 79-85.
- Arslan, R. (2017). Türkiye'nin Turizm Politikası (1923-1960). *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(19), 1-16.
- Bahçe, S., & Eres, B. (2023). İktisadi Yapılar, Türkiye ve Değişim. F. Alpkaya, & B. Duru (Dü) içinde, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* (4 b., s. 17-70). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bartın İl Çevre ve Orman Müdürlüğü. (2008). *2007 Yılı Bartın İli Çevre Durum Raporu*. Bartın: Bartın İl Çevre ve Orman Müdürlüğü.

- Bilgen, P. (2009). *Turizm yönetimi ve yeniden yapılanması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Boratav, K. (2018). *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2015*. Ankara: İmge Yayınları.
- BYTB. (1961). *Türkiye Turizminin Gelişmesi Hakkında Raporlar*. Ankara: Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı.
- BYTGM. (1949). *1949 yılı Turizm Danışma Kurulu toplantı zabıtları ve kararları*. Ankara: Başbakanlık Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Turizm Dairesi.
- BYTGM. (1955). *IV. Turizm Danışma Kurulu Toplantı Zabıt ve Kararları*. Ankara : T.C. Başvekâlet Basın-yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Turizm Dairesi,.
- BYTUM. (1958). *Basın-Yayın Ve Turizm Umum Müdürlüğü Çalışmaları Raporu*. Ankara: BYTUM.
- Canitez, H. (2008). *Türkiye'de 1960-1980 Arasında Bürokrasi Siyasi İktidar İlişkisinin Gelişimi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilimdalı Yüksek Lisans Tezi.
- Cingi, S. (1990). Türk Banka Sisteminde Yeniden Yapılanma Girişimleri Çerçevesinde Türkiye Kalkınma Bankası Örneği. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 109-140.
- Coşgun, M., & Alkan, A. D. (2020). Liberalleşme Eğilimlerinin Turizm Sektörüne Etkileri: Türkiye Örneği. *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(5), 37-62.
- Çalık, Ü. (2012). Demokrat Parti dönemi iktisat politikalarına yeni bir yaklaşım. *Liberal Düşünce Dergisi*, 65, 187-196.
- Çelik, F. (2021). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Sonrası Milli Birlik Komitesi ve Propaganda Çalışmaları. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 1-23.
- Çiftçi, F. (2019). *Türkiye'nin iktisat ve turizm politikaları ilişkisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ABD Yüksek Lisans Tezi.
- Çoruh, S. (1974). *Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri*. Ankara: Güven Matbaası.
- Dağdemir, Ö., & Küçükkalay, A. M. (1999). Türkiye'de 1960-1980 Müdahale Dönemi Ekonomileri: İktisat Politikaları ve Makro Ekonomik Göstergeler Açısından Bir Karşılaştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(3), 121-138.
- Demir, G., & Kömürcü, D. (2014). 1960'larda Sermayenin Yeni Düzen Arayışı: Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 32-58.
- Doğaner, Y. (2023, 10 29). *Atatürk Ansiklopedisi*. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr:https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kurucu-meclis-1961/?pdf=6578> adresinden alındı
- DPT. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. Ankara: DPT.
- Ekiz, C., & Somel, A. (2007). Türkiye'de planlama ve planlama anlayışının değişimi. *Mülkiye Dergisi*, 31(256), 97 - 136.
- Emiroğlu, A., Koçyiğit, N., & Kesici, S. (2012). Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*(8), 73-92.
- Er, T. (2003). *Türkiye'de Basın Yayın ve Tanıtma*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Evcin, E. (2016a). Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Döneminde Türkiye'de Turistik Konaklama Faaliyetleri. *Tarih Okulu Dergisi*, 9(26), 635-707.
- Evcin, E. (2016b). İkinci Dünya Savaşı'nın Akabinde Türkiye'de Turizmi Canlandırma Çabaları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35(60), 213-276.
- Evcin, E. (2017). Basın-Yayın Ve Turizm Genel Müdürlüğü Döneminde Turistik Tanıtım Ve Propaganda Faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 32, 95-160.
- Evcin, E. (2019). Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı Döneminde Turistik Tanıtım ve Propaganda Alanında Görülen Sorunlar (1957-1963). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(2), 68-88.
- Hoşcan, N. (2020). Seyahat Endüstrisinde Sürdürülebilir Pazarlama Yaklaşımı. E. Karaçar (Dü.) içinde, *Turizm Alanında Güncel Konular ve Araştırmalar* (s. 7-47). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Hoşcan, N., & Türkseven, E. (2023). Türkiye'nin ulusal politika Türkiye'nin ulusal politika belgelerinde sosyal turizm [Social tourism in national policy documents in Turkey]. F. Okumus, B. Denizci-Guillet, M. Tuna, & S. Dogan içinde, *Daha iyi bir dünya için turizm* (s. 1-18). Florida: University of South Florida (USF) M3 Publishing.
- İpekçi, A., & Coşar, Ö. S. (2010). *İhtilalin İçyüzü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kara, A. (2022). 1960 Darbesinin Eğitim Faaliyetlerine Etkisi: Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi Bağlamında İncelenmesi. *Anasay*, 6(19), 255-277.

- Kaynar, İ. S. (2022). 1960 Askerî Müdahalesinin Türkiye'nin İktisadî Politikalarına Etkisi. *Yasama Dergisi*(45), 121-144.
- Kılıç, A. (2023). *Türkiye'de askeri darbelerin eğitim ve kültür hayatı üzerindeki etkileri (27 Mayıs 1960-12 Mart 1971-12 Eylül 1980)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları .
- Kızılgöl, Ö., & Erbaykal, E. (2008). Türkiye'de turizm gelirleri ile ekonomik büyüme ilişkisi: Bir nedensellik analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 351-360.
- Kozak, N. (2023). Türkiye Cumhuriyeti'nde Turizm Etkinliklerinin Zaman Dizini (Kronolojisi) (1923-2023). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 34(3), 460-549.
- Kozak, N., Kozak, M., & Kozak, M. (2010). *Genel Turizm: İlkeler - Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kuruloğlu, F. (2017). Türkiye'de planlı döneme geçişte turizme bakışlar (1960-1965). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Sempozyumu*, (s. 1819-1840). Tokat: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.
- Küçükaslan, D. (2007). *Darbeler ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri* . İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- MBK İctüzüğü. (1960). *MBK İctüzüğü*. Ankara: T.C. Milli Birlik Komitesi Basımevi.
- Neziroğlu, İ., & Yılmaz, T. (Dü.). (2013). *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Oktayer, N., Susam, N., & Çak, M. (2007). *Türkiye'de Turizm Ekonomisi*. İstanbul : İstanbul Ticaret Odası (İTO)
- Olalı, H., & Timur, A. (1998). *Turizm Ekonomisi*. İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık Şti.
- Öğreten, C. (2022). Karma Ekonomi Sistemi Bağlamında Milli Birlik Komitesi'nin Ekonomi Politikalarının Değerlendirilmesi (27 Mayıs 1960 – 27 Ekim 1961). *Mediterranean Journal of Humanities*, 53-67.
- Özbudun, E. (2022). *Türk Anayasa Hukuku (2017 Anayasa Değişikliklerine Göre Gözden Geçirilmiş)* (21 b.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özdemir, Y. (2011). *Türk Modernleşmesinin İnkılâp Evresi (Türk İnkılâp Tarihi-2)*, . Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi.
- Polat, S. (2005). *Mimarlık ve kentsel yaşam kalitesinin sağlanmasında dönüşüm projelerinin rolü: Bursa-santral garaj bölgesi örneği*. Bursa: T.C. Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık ABD Yüksek Lisans Tezi.
- Savaşır, G., & Tuna Ultav, Z. (2020). Yok Olan Bir Tipolojinin Arkeolojisi: Türkiye Coğrafyasında Moteller. *Megaron*, 15(2), 171-182.
- Selçuk Şirin, F. (2020). Darbelerin Gölgesinde Yoluna Devam Eden Türkiye 1960-1980. B. Sayılı (Dü.) içinde, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II* (s. 143-146). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Seyitdanlıoğlu, M. (Dü.). (2015). *Türk Parlamento Tarihi Milli Birlik Komitesi Kurucu Meclis Dönemi (1961)I* (Cilt 1). Ankara: TBMM Kültür Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Stebbins, R. A. (2001). *Exploratory Research in the Social Sciences. Sage University Papers Series on Qualitative Research Methods, Vol. 48. CA: Sage*. Thousand Oaks: Sage.
- Sunay, C. (2017). 27 Mayıs' tan 13 Kasım'a Milli Birlik Komitesi. 2. *Mediterranean International Congress on Social Sciences (MECAS II) Congress Proceedings* (s. 10-13). Ohri: International Vision University.
- Takım, A. (2012). Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(02), 157-187.
- TBMM Zabıt Ceridesi. (1959, Kasım 1). Dönem XI, Toplantı:8, Oturum:1. Ankara.
- TTB. (1963). *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Tuna Ultav, Z., & Savaşır, G. (2015). *50 Yılın Ardından Türkiye'nin İlk Otel – Motel Zinciri TUSAN*. İzmir: Yaşar Üniversitesi Yayınları.
- Türk, H. S. (2006). Seçim, seçim sistemleri ve anayasal tercih. *Anayasa Yargısı*, 22(11), 75-113.
- Türkmen, İ. (2023). Türkiye'de Kalkınma Planlarının Turizm Politikaları Bağlamında Değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 34(3), 368-378.
- Uzunkaya, S. Ş. (2020). Türkiye Ekonomisi'nde 1923-1977 Yılları Arasındaki Sanayi ve Kalkınma Planlarının Değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, , 19 Temmuz 2020 (Prof. Dr. Sabri ORMAN Özel Sayısı), 14-30.
- Ünlüönen, K., & Kılıçlar, A. (2004). Ekonomik Yansımalarıyla Türk Turizminin Seksen Yılı. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(1), 131-153.

Hoşcan, N. (2024). Türkiye'nin turizm politikalarına 1960 askeri darbesinin etkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 562-586.

- Yapar Saçık, S., Akar, G., & Gülmez, Z. (2019). Turizm Gelirlerinin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(42), 303-316.
- Yılmaz, A. (2023). Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği ekonomik ilişkileri. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences, Special Issue: 100 Years of Republic*, 1-16.
- Yılmaz, H. (2016). Adnan Menderes Dönemi Türkiye Ortadoğu İlişkileri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 203-231.

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİİBF Dergisinin herhangi bir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir. Bu çalışmada kullanılan veriler, herkesin kullanımına açık biçimde paylaşıldığından ve etik kurul izni gerektiren araştırmalar içerisinde bulunmadığından etik kurul izni alınmamıştır.

Teşekkür : Yazar, yayın sürecinde katkısı olan hakemlere ve editör kuruluna teşekkür eder.

Ethics Statement : *The author declares that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author of the study. Since the data used in this study is shared publicly and does not include research requiring ethics committee approval, ethics committee approval has not been obtained.*

Acknowledgement : *The author thanks the referees and editorial board who contributed to the publishing process.*
